

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**
Гуманітарно-педагогічний факультет

УДК 371.13:373.3/5

ПОГОДЖЕНО

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету,
кандидат філософських наук,
доцент

Інна САВИЦЬКА

« ____ » _____ 2025 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри
управління та освітніх технологій,
кандидат педагогічних наук,
професор

Сергій КУБЦЬКИЙ

« ____ » _____ 2025 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Управління виховною роботою в закладі загальної середньої освіти»

Спеціальність

073 «Менеджмент»

Освітня програма

«Управління закладом освіти»

Орієнтація освітньої програми

освітньо-наукова

Гарант освітньої програми

доктор педагогічних наук, професор _____ **Наталія ГРЕЧАНИК**

Керівник магістерської роботи

доктор філософії _____ **Сергій МИХНЮК**

Виконав

_____ **Руслан КУЛЬШІН**

Київ – 2025

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**
Гуманітарно-педагогічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри управління та
освітніх технологій

професор _____ Сергій КУБИЦЬКИЙ
« ____ » _____ 2025 р.

**ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ
РОБОТИ СТУДЕНТУ**

Кульпіну Руслану Анатолійовичу

Спеціальність 073 «Менеджмент»

Освітня програма «Управління навчальним закладом»

Орієнтація освітньої програми освітньо-наукова

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: **«Управління виховною роботою в закладі загальної середньої освіти»** затверджена наказом ректора НУБіП України від «__» _____ 2023 р. № _____

Термін подання завершеної роботи на кафедру «01» червня 2025 р.

Вихідні дані до роботи: Закони України, Постанови Кабінету Міністрів України, теоретичні та практичні напрацювання українських і зарубіжних науковців за темою роботи, періодичні видання.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Проаналізувати науково-теоретичні підходи до організації виховної роботи у закладах загальної середньої освіти в контексті сучасних викликів.

2. Охарактеризувати нормативно-правову базу та концептуальні засади управління виховним процесом у ЗЗСО.

3. Дослідити реальний стан організації виховної діяльності у ЗЗСО № 192 м. Києва та охарактеризувати її ключові напрями.

4. Здійснити SWOT-аналіз виховної системи ЗЗСО № 192 м. Києва з урахуванням сучасних умов і викликів воєнного часу.

5. Визначити особливості трансформації виховного процесу в умовах воєнного стану, зокрема з погляду безпеки, психологічної підтримки та волонтерської активності.

6. Розробити практичні методичні рекомендації щодо вдосконалення організації виховної роботи в ЗЗСО № 192 м. Києва з урахуванням стратегії сталого розвитку, партнерства та ціннісної орієнтації.

Дата видачі завдання - «20» листопада 2023 р.

Керівник магістерської роботи _____ Сергій МИХНЮК
Завдання прийняв до виконання _____ Руслан КУЛЬПІН

РЕФЕРАТ

магістерської кваліфікаційної роботи

«Управління виховною роботою в закладі загальної середньої освіти»

здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти

гуманітарно-педагогічного факультету

спеціальності 073 «Менеджмент»

освітньо-професійної програми «Управління персоналом»

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Кульпіна Руслана Анатолійовича

Магістерська кваліфікаційна робота присвячена актуальній темі управління виховною роботою в закладі загальної середньої освіти. У ній розкрито концептуальні засади організації сучасного виховного простору, проаналізовано чинники трансформації виховного процесу та запропоновано практичні рекомендації щодо його вдосконалення в умовах сучасних безпекових і соціальних викликів. Загальний обсяг роботи становить 116 сторінок і включає 13 таблиць, 8 рисунків та список використаних джерел, що налічує 106 найменувань та додатки.

Основна мета дослідження полягає у визначенні теоретичних і практичних засад удосконалення управління виховною роботою в закладі загальної середньої освіти в умовах воєнного стану, а також у розробці методичних рекомендацій щодо формування цілісного, безпечного та ціннісно орієнтованого виховного простору.

У першому розділі висвітлено науково-теоретичні підходи до організації виховної діяльності у школах, охарактеризовано нормативно-правові та концептуальні основи управління виховним процесом, розглянуто суперечності й виклики, що потребують вирішення. Особлива увага зосереджена на інтеграції гуманістичних, дитиноцентричних і системних підходів до виховання.

У другому розділі проаналізовано реальний стан виховної системи ЗЗСО № 192 м. Києва. На основі анкетування учнів, аналізу шкільної документації, спостережень та SWOT-аналізу встановлено ефективність чинних управлінських

практик, рівень залучення учнів до виховного процесу, а також наявні труднощі у сфері безпеки, психологічної підтримки та взаємодії з батьками й громадою.

У третьому розділі розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення організації виховної роботи у ЗЗСО № 192 м. Києва. Запропоновано системні заходи, зокрема впровадження програм психосоціального супроводу, розвиток волонтерської активності, створення безпечного виховного середовища, посилення взаємодії школи з родинами та місцевими громадами.

Практичне значення дослідження полягає у можливості впровадження запропонованих управлінських моделей і методичних підходів у практику функціонування ЗЗСО в умовах соціальних трансформацій. Результати дослідження можуть бути використані адміністраціями шкіл, педагогічними радами, методичними кабінетами, органами місцевого самоврядування.

Ключові слова: управління, виховна робота, заклад загальної середньої освіти, безпека, воєнний стан, психосоціальна підтримка, стратегія виховання, партнерство, трансформація освіти.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
Розділ 1 Теоретичні основи організації виховного процесу у закладі загальної середньої освіти	11
1.1. Організація виховного процесу у закладі загальної середньої освіти як наукова проблема	11
1.2. Основні напрями виховного процесу у закладі загальної середньої освіти	24
1.3. Сучасні проблеми організації виховної роботи у закладі загальної середньої освіти	38
Висновки до першого розділу	45
Розділ 2 Дослідження стану організації виховного процесу у закладі загальної середньої освіти № 192 м. Києва	48
2.1. Загальна характеристика закладу загальної середньої освіти №192 м. Києва	48
2.2. Аналіз стану організації виховної роботи у закладі загальної середньої освіти № 192 м. Києва	53
2.3. SWOT-аналіз виховної діяльності ЗЗСО № 192 м. Києва	70
Висновки до другого розділу	73
Розділ 3 Шляхи вдосконалення організації виховного процесу у ЗЗСО № 192 м. Києва	75
3.1. Трансформація організації виховного процесу у ЗЗСО № 192 м. Києва в умовах воєнного стану	75
3.2. Методичні рекомендації щодо вдосконалення організації виховної роботи ЗЗСО № 192 м. Києва	93
Висновки до третього розділу	98
ВИСНОВКИ	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	105
ДОДАТКИ	115

ВСТУП

Сучасна українська школа функціонує в умовах глибоких соціально-політичних трансформацій, викликаних воєнним станом, інтеграцією в європейський освітній простір та необхідністю формування національно свідомої, соціально відповідальної особистості. Відтак проблема вдосконалення організації виховної роботи в закладах загальної середньої освіти набуває особливої актуальності. Вона вимагає перегляду традиційних підходів до управління виховним процесом, з урахуванням нових соціальних реалій, безпекових викликів і необхідності забезпечення психологічного комфорту здобувачів освіти.

Згідно із Законом України «Про освіту», метою сучасної освіти є всебічний розвиток людини, формування цінностей, патріотичної свідомості та компетентностей, необхідних для активної життєвої позиції та самореалізації в умовах змін. Успішна реалізація цих завдань значною мірою залежить від ефективної організації виховної роботи, яка охоплює не лише позаурочну діяльність, а й систему ціннісних орієнтирів, методичне забезпечення, роботу з родинами та громадою. Управлінська складова цього процесу потребує науково обґрунтованих підходів, стратегічного планування й залучення усіх суб'єктів виховання.

У теоретичному аспекті проблеми виховання в умовах загальної середньої освіти висвітлювалися в працях І. Беха [5], С. Гончаренка [15], Б. Ступарика [89], О. Сухомлинської [90], В. Караковського [43], Л. Новікової [43], які наголошують на важливості гуманістичного, дитиноцентричного та інтегрованого підходів. Методичні засади організації виховної діяльності розкриті в працях О. Дубасенюк [29], М. Мирончука [60], Ю. Руденка [82], які акцентують увагу на необхідності системності, цілеспрямованості та науково-методичного супроводу виховної роботи. Усе це вказує на необхідність вдосконалення управлінських механізмів як умови реалізації стратегічної місії сучасної школи — виховати не просто освічену, а й національно свідому, духовно багату й активну особистість.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що проблема вдосконалення управління виховною роботою в закладах загальної середньої освіти залишається надзвичайно актуальною, особливо в умовах воєнного стану та трансформацій в освітньому середовищі. Сучасні виклики вимагають нових підходів до організації виховного процесу, які передбачають впровадження системних моделей виховання, налагодження ефективної взаємодії між учнями, вчителями, батьками та громадою, а також забезпечення психологічної підтримки й безпеки учасників освітнього процесу. Проте, наявні суперечності між нормативними вимогами, практичними умовами реалізації та недостатнім рівнем методичного супроводу підкреслюють необхідність глибшого дослідження механізмів управління вихованням та пошуку ефективних моделей його трансформації у сучасній українській школі.

Зокрема, спостерігаються такі *суперечності*: між зростаючими суспільними очікуваннями щодо виховної функції школи та обмеженими ресурсами для її реалізації; між необхідністю системного підходу до організації виховного процесу та фрагментарністю існуючих форм і методів роботи; між потребою в інтеграції виховної діяльності з освітнім процесом та збереженням формального підходу в частині реалізації ціннісних орієнтирів; між важливістю залучення батьків і громади до виховання та недостатньою взаємодією в цьому напрямі. Всі ці суперечності підкреслюють актуальність удосконалення управлінських механізмів виховної роботи, що передбачає створення цілісної, адаптивної та орієнтованої на реальні виклики моделі виховного простору.

Актуальність теми дослідження та виявлені протиріччя дозволили визначити тему нашого дослідження: **«Управління виховною роботою в закладі загальної середньої освіти»**.

Мета дослідження - визначення теоретичних і практичних засад удосконалення управління виховною роботою у закладі загальної середньої освіти в умовах воєнного стану, а також розробка методичних рекомендацій щодо формування цілісного, безпечного та ціннісно орієнтованого виховного простору.

Відповідно до поставленої мети нами визначено **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати науково-теоретичні підходи до організації виховної роботи у закладах загальної середньої освіти в контексті сучасних викликів.
2. Охарактеризувати нормативно-правову базу та концептуальні засади управління виховним процесом у ЗЗСО.
3. Дослідити реальний стан організації виховної діяльності у ЗЗСО № 192 м. Києва та охарактеризувати її ключові напрями.
4. Здійснити SWOT-аналіз виховної системи ЗЗСО № 192 м. Києва з урахуванням сучасних умов і викликів воєнного часу.
5. Визначити особливості трансформації виховного процесу в умовах воєнного стану, зокрема з погляду безпеки, психологічної підтримки та волонтерської активності.
6. Розробити практичні методичні рекомендації щодо вдосконалення організації виховної роботи в ЗЗСО № 192 м. Києва з урахуванням стратегії сталого розвитку, партнерства та ціннісної орієнтації.

У процесі написання магістерської кваліфікаційної роботи використовувалися як теоретичні, так і емпіричні методи дослідження. Теоретичний блок охоплював аналіз, синтез, узагальнення, систематизацію та порівняння наукових джерел з питань виховання в системі загальної середньої освіти, трансформації виховної діяльності в умовах суспільних викликів, а також концептуальних підходів до організації цілісного виховного середовища. Застосування цих методів дало змогу розкрити зміст виховної діяльності як складової управління в школі, визначити ключові напрями, принципи та функції виховання в сучасних умовах.

Емпіричний блок дослідження включав вивчення виховної системи ЗЗСО № 192 м. Києва. Було проведено анкетування учнів 5-11 класів щодо їх ставлення до виховних заходів, залученості у позакласну діяльність, рівня безпеки та психологічного комфорту в закладі освіти. Для комплексного аналізу використовувалися також методи SWOT-аналізу, контент-аналізу локальних документів (планів виховної роботи, звітів класних керівників), спостереження за виховними заходами та аналіз участі школи у ініціативах всеукраїнського і локального рівнів.

Дослідження охопило як учнів, так і педагогів, класних керівників, представників батьківської громадськості. Це дозволило сформувати багатовимірну оцінку ефективності управління виховною діяльністю, виявити сильні сторони та проблемні зони, актуалізувати потребу у стратегічному оновленні виховного простору відповідно до викликів воєнного часу та потреб сучасного школяра.

Об'єкт дослідження - система управління виховною роботою в закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження - напрями, підходи та інструменти вдосконалення організації виховного процесу в умовах суспільних трансформацій і воєнного стану.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці конкретних рекомендацій щодо вдосконалення організації виховного процесу у закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану. Запропоновані підходи можуть бути використані адміністраціями шкіл, педагогічними колективами та органами місцевого самоврядування для створення ефективного, ціннісно орієнтованого та безпечного виховного середовища. Вони передбачають формування системи підтримки моральної стійкості учнів, розвиток волонтерської та громадянської активності, впровадження сучасних форм цифрового та психоемоційного супроводу виховання, а також забезпечення партнерства між школою, сім'єю та громадою.

Це дозволить посилити виховний потенціал закладу освіти, забезпечити сталість моральних орієнтирів здобувачів освіти, адаптувати освітній процес до умов безпекових викликів, зменшити деструктивні впливи та підтримати учнів у подоланні стресових станів. Матеріали дослідження можуть бути використані у подальшій методичній роботі закладів освіти, при складанні річних планів виховної роботи, розробці локальних програм психосоціальної підтримки та організації профілактичної, культурно-громадянської, волонтерської діяльності.

Інформаційною базою дослідження слугували наукові праці з теорії та методики виховання, дослідження вітчизняних і зарубіжних учених щодо трансформації виховного процесу в умовах соціальних змін, а також нормативно-

правові акти України у сфері освіти. Важливе місце у дослідженні посіли концептуальні документи — Закон України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепція Нової української школи, Концепція національно-патріотичного виховання, а також методичні рекомендації МОН щодо організації виховної роботи в умовах воєнного стану. Також було використано матеріали офіційної звітності та аналітичні дані, що стосуються функціонування виховної системи ЗЗСО № 192 м. Києва.

Структура та обсяг магістерської кваліфікаційної роботи включають вступ, три розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел, який нараховує 106 найменувань, додатки. Загальний обсяг роботи складає 116 сторінок, що містить 13 таблиць і 8 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1.1. Організація виховного процесу у закладі загальної середньої освіти як наукова проблема

У сучасному освітньому просторі України виховний процес у закладі загальної середньої освіти розглядається як складова цілісного педагогічного процесу, що ґрунтується на партнерстві, гуманізації та ціннісно-орієнтованому підході [4; 6; 39]. Його головною метою є всебічний розвиток здобувача освіти, формування громадянської позиції, національної ідентичності, моральних якостей та здатності до самореалізації. Виховання розуміється не лише як педагогічна дія з боку вчителя, а як взаємодія всіх учасників освітнього процесу — педагогів, учнів, батьків і громади [5; 45].

У науковому контексті виховання трактується як цілеспрямована діяльність із формування особистості в умовах соціокультурних змін. Воно включає організацію життєвого середовища, систему стосунків, підтримку внутрішньої мотивації, забезпечення психологічного комфорту, а також залучення учнів до суспільно корисної діяльності [15; 96]. При цьому виховання розглядається як чинник активної соціалізації дитини, що дає змогу не лише адаптуватися до умов суспільства, а й впливати на нього через особистісний розвиток [38; 100].

Ці ідеї знайшли відображення в працях класиків педагогіки — А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, К. Д. Ушинського, які наголошували на важливості морального, трудового й колективного виховання [91; 92]. Сучасні українські дослідники — І. Д. Бех, О. І. Сухомлинська, О. А. Савченко, Т. О. Левківський, О. В. Михайличенко, Н. М. Дем'яненко — акцентують увагу на особистісно орієнтованому та компетентнісному вихованні, розвитку патріотизму, етичної відповідальності, емоційної зрілості та громадянської свідомості [4; 5; 85].

У межах педагогічної науки виховання посідає провідне місце серед інших складових освітнього процесу [2; 37]. Педагогіка як система знань розглядає

процеси навчання, виховання й розвитку як взаємопов'язані й взаємозалежні [29; 93]. Виховання забезпечує спадкоємність культурного і морального досвіду, а також виконує інтегративну функцію — гармонізує особистісний розвиток з урахуванням вікових, психофізіологічних та соціальних особливостей учнів [30].

Особливу актуальність виховна робота набуває в умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану, що посилює потребу у формуванні психологічної стійкості, навичок безпечної поведінки, толерантності та національної свідомості [10; 64; 88]. У цьому контексті важливого значення набуває компетентнісний підхід, що забезпечує не лише засвоєння знань, а й розвиток ініціативності, критичного мислення, уміння співпрацювати та брати відповідальність за власні рішення [96; 105].

Виховний процес у закладі загальної середньої освіти сьогодні — це не лише педагогічна діяльність, а стратегічний напрям формування сильної, гуманної, свідомої й конкурентоспроможної особистості, що потребує системного науково обґрунтованого управління [20; 55].

Кожен педагог усвідомлює, що виховання — це не просто освітній компонент, а складний, глибоко творчий і відповідальний процес, який потребує постійної уваги, чуйності та професіоналізму [84]. Його слід розглядати як одну з найвищих цінностей суспільства, що вимагає злагодженої взаємодії педагогів, батьків, опікунів та широкої громадськості [59; 67]. Адже саме у вихованні закладається основа для формування гідного громадянина, здатного діяти відповідально, критично мислити та бути соціально активним [102; 104].

Ідеї про провідну роль виховання в розвитку особистості мають глибокі історичні корені. Ще в XVIII столітті Клод Гельвецій дійшов висновку, що людина не народжується сформованою особистістю — вона нею стає завдяки вихованню. У наш час ця теза не втратила актуальності: сучасний заклад загальної середньої освіти виконує відповідальну місію — створення умов для гармонійного, інтелектуального та морального розвитку кожного здобувача освіти, здатного до самостійного вибору життєвого шляху, адаптації до змін і конструктивної взаємодії в соціумі [103; 106].

Сутність виховання полягає в організації освітнього середовища, що стимулює формування в учнів таких якостей, як честь, совість, людяність, правдивість, відповідальність і патріотизм [5; 31]. Водночас йдеться не лише про зовнішній вплив, а й про формування внутрішньої мотивації до самовиховання — процесу, який є свідомим і добровільним продовженням виховної дії з боку педагога [4; 6].

Теорія виховання розглядає виховний процес як цілісну систему, що поєднує виховний вплив, його сприйняття особистістю та подальшу трансформацію в особистісні якості через саморозвиток [7; 30]. У цьому контексті виховна робота є організаційною формою реалізації виховного процесу в освітньому середовищі. Вона охоплює різноманітні методи, форми та засоби педагогічної діяльності — як індивідуальної, так і колективної — що спрямовані на формування морально-етичних цінностей, національної свідомості, соціальної активності та культурної ідентичності учнів [45; 47].

Сучасне управління виховною роботою передбачає не лише планування та організацію конкретних заходів, а й створення виховної стратегії закладу освіти — системного, гнучкого й адаптивного механізму формування життєздатної, ціннісно орієнтованої особистості в умовах динамічного суспільного розвитку [55; 56].

Значний внесок у розуміння мети й сутності виховання зробив класик педагогіки А. С. Макаренко, який підкреслював, що виховання має відповідати на соціальні виклики, з якими стикається особистість у суспільстві. Він стверджував, що мета виховання — це формування програми людської особистості, в якій гармонійно поєднуються зовнішні прояви, внутрішні переконання, моральні орієнтири, політична культура та знання [84].

Ці ідеї сьогодні набувають нового звучання в контексті сучасного закладу загальної середньої освіти, що виступає не лише освітнім осередком, а й середовищем соціалізації, морального зростання та становлення громадянської ідентичності дитини [38; 90]. У цьому процесі виховна діяльність повинна мати чітку мету, системність і управлінське забезпечення [22; 29].

Однією з ключових ланок в організації виховної роботи в ЗЗСО є класний керівник, який виконує роль безпосереднього координатора виховного процесу в класному колективі. Відповідно до Положення про класного керівника закладу загальної середньої освіти [72], класний керівник — це педагогічний працівник, який здійснює виховну, організаційну, просвітницьку та діагностичну діяльність із колективом учнів, окремими учнями та їхніми батьками, забезпечує ефективну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, створює умови для самореалізації учнів, сприяє їхньому соціальному захисту.

Управління виховною роботою в школі — це багаторівнева система, в яку залучені директор, заступники, вчителі-предметники, психологи, керівники гуртків, соціальні педагоги та інші учасники освітнього процесу [68]. Водночас саме класний керівник відіграє роль стратегічного посередника між дитиною, родиною та школою. Ефективність виховного процесу значною мірою залежить від здатності класного керівника будувати партнерські стосунки, реалізовувати особистісно орієнтований підхід, організовувати позаурочну діяльність відповідно до інтересів і потреб учнів [48; 45].

Ефективність виховного процесу в закладі загальної середньої освіти значною мірою залежить від професійної діяльності класного керівника — педагога, який безпосередньо організовує і координує виховну роботу в класному колективі [29; 46]. Його діяльність вважається результативною за умови досягнення виховної мети, позитивних змін у розвитку особистості учня, формуванні його життєвих орієнтирів, цінностей та соціально значущої поведінки [6; 84].

Відповідно до Положення про класного керівника, виховна діяльність має здійснюватися за низкою визначених напрямів, які відображають стратегічні пріоритети української освіти та державної політики у сфері формування молодшої особистості [70; 74]. Серед ключових напрямів, які подані на рис. 1.1:

Ці напрями формують основу системної виховної політики школи і водночас орієнтують класного керівника на планомірну, багатовекторну діяльність, що охоплює як індивідуальну роботу з учнями, так і колективні форми виховання [44; 68]. Управління цим процесом вимагає не лише педагогічної

майстерності, а й чіткого стратегічного бачення, співпраці з батьківською громадськістю, ефективної комунікації з іншими учасниками освітнього процесу [46; 48].

Рис. 1.1. Ключові напрями виховної діяльності класного керівника у закладі загальної середньої освіти

Реалізація окреслених напрямів виховної діяльності вимагає системного, поетапного втілення в усі сфери життєдіяльності закладу загальної середньої освіти. Її здійснення охоплює не лише формальні заходи, а й повсякденну педагогічну взаємодію, яка включає:

- організацію та розвиток класного колективу як первинної соціальної спільноти учнів, у межах якої формується культура взаємин, відповідальність і командна підтримка [45; 70];
- освітній процес, де через навчальні предмети реалізуються ідеї морального, естетичного та патріотичного виховання [32; 50];
- формування культури поведінки, взаємоповаги, дисципліни та толерантності в учнів, що сприяє створенню безпечного освітнього середовища [49; 88];
- активну співпрацю з батьками та законними представниками учнів, як складової партнерської моделі виховання [29; 74];

- узгодження та координацію виховних впливів між усіма учасниками освітнього процесу (адміністрацією школи, вчителями, класними керівниками, психологами, соціальними педагогами), що забезпечує цілісність і єдність виховної політики закладу [66; 59].

Виховна робота в сучасному закладі загальної середньої освіти не є вузькоспеціалізованим компонентом діяльності окремого педагогічного працівника. Вона охоплює широкий спектр професійних обов'язків усіх учасників освітнього процесу, має наскрізний, міждисциплінарний характер і інтегрується в усі освітні та соціальні напрями діяльності закладу [36; 55]. Саме тому управління виховною діяльністю повинно базуватися на чіткому усвідомленні її багатоаспектності, потребі в стратегічній координації з боку адміністрації школи та залученні до виховного процесу не лише педагогів, а й соціального оточення учнів [68; 64].

У цьому контексті виховання постає як цілісна, системна й динамічна діяльність, що гармонійно поєднує реалізацію організаційних та педагогічних завдань, спрямованих на всебічний розвиток особистості учня. Воно охоплює планування, добір і застосування сучасних технологій виховання, форм, методів і засобів, адаптованих до вікових, психологічних та соціокультурних особливостей здобувачів освіти [41; 93].

Як зазначає український учений Н. Таланчук, «будь-яка виховна робота повинна починатися з того, що педагог засвоює, усвідомлює виховні функції, тобто обов'язки, види діяльності, які виконуються в процесі формування особистості та учнівського колективу» [43, с. 17]. Це положення особливо актуальне в умовах сучасної школи, адже ефективне виховання можливе лише за умови глибокого розуміння педагогом змісту та цілей своєї діяльності, а також наявності стратегічного бачення, професійної відповідальності й здатності до педагогічної рефлексії [87; 95].

Ефективне управління виховною діяльністю в закладі загальної середньої освіти передбачає чітке усвідомлення педагогом різних функцій, які він виконує в процесі виховання учнів. Ці функції є взаємопов'язаними та реалізуються в межах як індивідуального підходу до дитини, так і організації класного колективу

та взаємодії з соціальним середовищем [5; 100]. Умовно їх можна поділити на три узагальнені групи: *індивідуально-орієнтовані*, *соціально-організаційні* та *соціально-компенсаторні*, більш детально розглянуто в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Функції виховної діяльності класного керівника у ЗЗСО

Група функцій	Функція	Зміст та приклади реалізації
<i>Індивідуально-орієнтовані</i>	Вивчення особистості учня	Аналіз інтересів, потреб, цінностей, особливостей темпераменту, поведінки, родинного оточення
	Програмування виховних впливів	Постановка цілей виховання, адаптація змісту виховної роботи до особистості учня
	Застосування методів і форм індивідуальної роботи	Проведення бесід, індивідуальних консультацій, підтримка ініціатив, робота з картками особистісного розвитку
	Аналіз результатів виховного впливу	Спостереження за динамікою особистісного розвитку, участь у педагогічному консилиумі, моніторинг змін у поведінці
<i>Соціально-організаційні</i>	Формування класного колективу	Проведення тренінгів на згуртування, командних ігор, колективних творчих справ
	Створення сприятливої емоційної атмосфери	Застосування емпатійної комунікації, вирішення конфліктів, організація простору довіри
	Залучення учнів до різних форм діяльності	Організація гурткової, проєктної, волонтерської, спортивної, культурно-масової активності
	Розвиток учнівського самоврядування	Підтримка ініціатив, вибори органів самоврядування, участь у шкільному парламенті
<i>Соціально-компенсаторні</i>	Взаємодія з батьками та сім'єю	Проведення батьківських зборів, консультацій, психолого-педагогічна просвіта батьків
	Корекція впливів соціального середовища	Профілактика негативних впливів, залучення соціального педагога, взаємодія зі службами у справах дітей
	Співпраця з іншими освітніми закладами та установами	Участь у міжшкільних заходах, зв'язок із закладами позашкільної освіти, центрами творчості, медіаосвітніми центрами

Успішна реалізація наведених функцій у табл. 1.1 забезпечує цілісність і результативність виховної системи класу та школи в цілому. Класний керівник, як ключова фігура виховної діяльності, виконує роль координатора між учнями, родинами, педагогічним колективом та соціальними партнерами школи. Його здатність інтегрувати всі функціональні напрями в єдину виховну стратегію —

запорука сталого розвитку особистості учня та ефективного управління вихованням [72; 68].

У контексті управління виховною діяльністю важливу роль відіграє правильний добір методів виховання — як засобів досягнення виховної мети та реалізації педагогічного впливу. Методологічна складова виховного процесу формує підґрунтя для організації змістовної взаємодії між учителем і учнем, де кожна дія є усвідомленою, доцільною та спрямованою на розвиток ціннісних орієнтирів особистості [5; 29].

У педагогічній літературі існують різні підходи до тлумачення поняття «метод виховання». Згідно з Українським педагогічним словником, методи виховання — це «сукупність загальних способів розв’язання виховних завдань і здійснення виховних взаємодій, способів взаємопов’язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованих на досягнення цілей виховання; сукупність специфічних способів і прийомів виховної роботи, які використовуються в процесі формування особистісних якостей учнів для розвитку їхньої свідомості, мотиваційної сфери й потреб, для вироблення навичок і звичок поведінки й діяльності, а також їх корекції і вдосконалення» [15].

Управлінський підхід до виховної роботи в ЗЗСО передбачає не лише обізнаність педагогів з класифікацією методів, а й здатність адаптувати їх до конкретних умов — віку учнів, соціального контексту, індивідуальних особливостей класного колективу [45; 48].

У практичній діяльності класного керівника методи виховання мають реалізовуватися комплексно: через переконання, приклад, вправлення, стимулювання, заохочення, створення ситуацій морального вибору тощо [90].

Вибір конкретних методів є результатом педагогічного проєктування виховного процесу та має спиратися на чітко визначені цілі, етапи формування особистості, а також моніторинг виховної динаміки. Ефективне управління методичною складовою виховання — це запорука результативності виховного процесу загалом і його відповідності стратегічним цілям розвитку сучасної української школи [54; 66].

Управління виховною роботою в закладі загальної середньої освіти потребує не лише чіткого розуміння мети виховання, а й обґрунтованого добору ефективних методів педагогічного впливу. Методи виховання — це інструменти, які допомагають реалізовувати виховні завдання та забезпечують взаємодію між педагогом і учнями. Вони мають бути адекватними віковим, психологічним і соціальним особливостям здобувачів освіти, а також відповідати контексту освітнього середовища й цілям виховної стратегії школи [4; 38].

До проблеми класифікації методів виховання зверталися як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Їхні підходи суттєво вплинули на розвиток теорії й практики виховання, див. табл. 1.2 [104; 106].

Класифікації методів виховання, поданих у табл. 1.2, свідчать про багатогранність та еволюцію наукових поглядів на виховний процес. Як вітчизняні, так і європейські вчені акцентують увагу на тому, що ефективне виховання не може бути зведене до набору механічних дій — воно потребує глибокого розуміння особистості учня, контексту взаємодії та морально-ціннісного підґрунтя педагогічного впливу [5; 15; 106].

Зокрема, українські педагоги (А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, І. Д. Бех, С. Гончаренко) розглядали методи як системоутворюючі компоненти виховання, що мають не лише інструментальний, а й світоглядний характер [4; 5; 15]. Їхні підходи актуалізують питання колективної взаємодії, гуманістичного впливу, морального зростання та розвитку внутрішньої мотивації учня.

Європейські автори (Песталоцці, Корчак, Френе) підкреслювали важливість демократичної педагогіки, праці як методу виховання, особистої свободи та відповідальності, що є вкрай актуальними в умовах реалізації компетентнісного підходу Нової української школи [103; 105; 106].

Таким чином, в умовах сучасного закладу загальної середньої освіти управління виховною роботою має передбачати не лише нормативну та організаційну складову, а й методичну гнучкість, педагогічну чутливість і науково обґрунтований добір методів виховного впливу. Успішність виховання значною мірою залежить від здатності класного керівника інтегрувати теоретичні основи в реальні умови шкільного середовища, адаптувати методи до конкретних

освітніх потреб і створювати виховні ситуації, в яких формується зріла, відповідальна, культурно розвинена особистість [38], [48].

Таблиця 1.2

Підходи до класифікації методів виховання в педагогічній науці

№	Учений	Основні положення класифікації	Приклади методів
1	С. У. Гончаренко	Виділяє три групи методів: впливу на свідомість, організації діяльності, регуляції поведінки	Бесіда, вправа, привчання, заохочення, приклад, покарання
2	І. Д. Бех	Орієнтує методи на розвиток внутрішньої мотивації, самосвідомості, саморегуляції	Моральне заохочення, ситуації морального вибору, метод співпереживання
3	О. І. Сухомлинська	Підкреслює значення гуманістичних методів у розвитку духовного світу учня	Метод довіри, переконання, діалог, створення ціннісних ситуацій
4	А. С. Макаренко	Розробив концепцію колективного виховання та системного педагогічного впливу	Колективні доручення, громадська думка, метод вимоги, заохочення через дію
5	В. О. Сухомлинський	Орієнтував виховання на серце дитини, розвивав морально-естетичні методи	Особистий приклад, переконання, художнє слово, емоційне виховання
6	О. А. Савченко	Інтегрує методи в систему розвитку ключових компетентностей у здобувачів освіти	Педагогічна підтримка, співпраця, розвиток рефлексії, емоційний вплив
7	Й. Г. Песталоцці	Поєднує моральне, інтелектуальне та фізичне виховання через дію та приклад	Метод діяльності, спостереження, особистісно зорієнтоване виховання
8	Януш Корчак	Акцентує на правах дитини, самоповазі, вільному виборі й співпраці	Метод довіри, демократичне самоврядування, виховання відповідальністю
9	Цельстін Френе	Засновник трудової педагогіки та педагогіки самовираження	Колективна праця, вільна діяльність, «газета класу», вільний вибір дій

Організуючи виховний процес у закладі загальної середньої освіти, важливо не лише визначити мету та методи виховання, а й ретельно обрати відповідні форми виховної роботи, що дозволяють реалізувати поставлені завдання на практиці. Форми виховання є структурною основою взаємодії педагогів та учнів, а також інструментом організації змістовної діяльності, що забезпечує участь здобувачів освіти в різноманітних видах колективної й індивідуальної активності [29; 46].

У науковій педагогічній літературі форма виховання часто розглядається як зовнішній бік організації виховного процесу, що визначає кількість учасників, тривалість, місце, послідовність та композицію виховної взаємодії. Як зазначає В. І. Безрукова, педагогічна форма — це завершена організація педагогічного процесу в єдності його основних компонентів [18, с. 11].

Сучасна педагогіка розрізняє два основні значення терміну «форма», див. рис. 1.2.

Рис. 1.2. Основні підходи до трактування поняття «форма» у виховному процесі закладу загальної середньої освіти

До поширених форм організації виховної роботи у ЗЗСО належать:

- інформаційні калейдоскопи;
- години спілкування;
- бесіди за «круглим столом»;
- дискусії та дебати;
- усні журнали, тематичні класні години;
- інтелектуальні ігри (вікторини, брейн-ринги);
- конкурси, творчі звіти, фестивалі;
- учнівські конференції;
- тематичні вечори та виставки;
- екскурсії, походи, волонтерські акції;

- тижні науки, культури, патріотичного виховання;
- клуби та об'єднання за інтересами;
- дні здоров'я, свята народного календаря тощо [46; 60; 94].

Організація та управління виховною діяльністю в закладі загальної середньої освіти потребує не лише чіткого визначення мети, методів і засобів виховання, а й обґрунтованого вибору відповідних форм. Ефективність цього вибору залежить від урахування вікових, індивідуальних, мотиваційних особливостей учнів, рівня сформованості колективу та загальної концепції виховної роботи закладу [54; 55]. Класний керівник повинен не лише володіти широким спектром форм, а й уміло їх компонувати відповідно до поставлених завдань, інтегруючи різні види активності: пізнавальну, емоційно-естетичну, комунікативну, громадянсько-орієнтовану [29; 101]. Різноманітність підходів до класифікації форм виховання свідчить про багатовекторність організаційної діяльності педагога й потребує гнучкого, творчого підходу до реалізації виховного процесу, які подані у табл. 1.3 [5; 15].

Окрему увагу заслуговує класифікація форм виховання, розроблена А. Тітовою, яка поділяє всі форми на заходи, справи та ігри, кожна з яких має специфіку реалізації, див. табл. 1.4.

З практичного погляду можна стверджувати, що ефективність виховного процесу значною мірою залежить від виваженого вибору форм його організації. Саме здатність педагога обирати найбільш доцільні засоби виховної взаємодії, поєднувати їх із навчальною діяльністю та адаптувати до умов конкретного класу — є важливим показником професійної майстерності [29; 46]. Знання сучасних підходів, технологій і моделей виховання недостатньо — успішний педагог має вміти їх не лише інтерпретувати, а й активно застосовувати в щоденній практиці, демонструючи готовність до впровадження інновацій в освітню діяльність [54; 60].

При виборі форм виховної роботи доцільно дотримуватись ряду ключових положень [5; 55]:

- ✓ визначати виховні завдання відповідно до періодів планування (чверть, семестр, навчальний рік);

- ✓ чітко формулювати зміст і види діяльності, які стимулюють активну участь учнів;
- ✓ забезпечувати взаємозв'язок між змістом, методами та формами виховання;
- ✓ підбирати шляхи реалізації виховних завдань із урахуванням:
 - а) загальних принципів виховного процесу;
 - б) інтересів, можливостей і готовності здобувачів освіти;
 - в) зовнішніх умов (матеріально-технічна база, середовище);
 - г) участі батьківської спільноти, педагогічного колективу, громадських організацій тощо.

Таблиця 1.3

Класифікація форм виховання у ЗЗСО (узагальнений підхід)

№	Ознака класифікації	Види форм
1	За спрямованістю	Індивідуальні, групові, фронтальні
2	За видом діяльності	Навчальні, трудові, екологічні, спортивні, мистецькі, туристично-краєзнавчі, волонтерські
3	За способом педагогічного впливу	Безпосередні (прямі контакти педагога з учнем), опосередковані (через колектив, ЗМІ, приклад)
4	За тривалістю	Короткотривалі (5–60 хв), тривалі (1–3 дні), традиційні (повторювані періодично)
5	За участю здобувачів освіти	Без участі учнів, за участі учнів у підготовці, учнівські ініціативи
6	За суб'єктом організації	Організовані педагогами, організовані у співпраці, ініційовані учнями
7	За кількістю учасників	Індивідуальні, групові (до 30 осіб), масові (понад 30 осіб)

У центрі будь-якої виховної системи мають залишатися аксіологічні засади, що орієнтують виховання на цінності, гідність, моральність і духовність [4; 6].

Таблиця 1.4

Форми виховання за А. Тітовою

№	Категорія	Характеристика	Приклади
1	Заходи	Події чи виховні заняття, що організуються педагогом і мають чітку виховну мету	Години спілкування, конкурси, тематичні бесіди, зустрічі, виставки
2	Справи	Колективні дії, що організуються для досягнення соціально значущої мети, з ініціативою учнів	Класні збори, творчі проекти, суботники, випуски стінгазет, родинні вечори, участь у благодійних акціях
3	Ігри	Цілеспрямована діяльність, що поєднує виховання та відпочинок, стимулює комунікацію та творчість	Ролі, вікторини, «Що? Де? Коли?», «Щасливий випадок», «Брейн-ринг», театралізовані постановки

Організуючи виховний процес, педагог має усвідомлювати, що засвоєння моральних і духовних цінностей відбувається лише за умови їх внутрішнього прийняття учнем. Як зазначають психологи, жодна виховна дія не буде ефективною, якщо ідея певної цінності не стане особисто значущою для дитини та не буде інтегрована в її внутрішній світ [1; 84].

Отже, успішна організація виховного процесу в закладі загальної середньої освіти напряму пов'язана з професійною позицією та підготовленістю педагогів. Учитель виступає не лише джерелом знань, а й моральним орієнтиром для учнів, носієм досвіду, життєвої мудрості та особистої відповідальності. Саме на його приклад, слова, ставлення до світу та інших людей орієнтується дитина у процесі формування власної життєвої позиції.

1.2. Основні напрями виховного процесу у закладі загальної середньої освіти

Система виховання кожного народу формується на основі його історичного досвіду, духовних цінностей, традицій, звичаїв і національної культури [45; 87]. Вона є унікальним соціально-культурним механізмом передачі моральних орієнтирів і світоглядних установок молодому поколінню. Про значущість національного контексту у вихованні глибоко писав Йоганн Генріх Песталоцці — видатний швейцарський педагог-гуманіст. Він підкреслював, що справжнє виховання має виходити із середовища, у якому живе дитина, й органічно поєднувати сімейні традиції, рідну мову, народну мораль та звичаї. Саме такі складові, на його думку, мають найбільший вплив на формування морально зрілої та соціально відповідальної особистості [104].

У контексті національної системи освіти України одним із провідних завдань є формування виховання на засадах національної ідентичності, патріотизму, поваги до своєї держави, культури, мови та історії [84; 88]. Академік М. Г. Стельмахович слушно зауважував, що кожна історична епоха формує свій власний педагогічний ідеал — уявлення про те, якою має бути «ідеальна людина», здатна відповідати на виклики часу [83]. Ідеал особистості, якого

прагне досягти сучасна українська школа, визначається необхідністю підготувати здобувачів освіти до життя у динамічному суспільстві, на основі високих моральних орієнтирів та національних цінностей [42].

Національне виховання, як пріоритетний напрям виховного процесу в закладі загальної середньої освіти, забезпечує формування в учнів національної свідомості, гідності, громадянської відповідальності, духовної культури, патріотизму [4; 50]. Воно є інтеграційною основою для інших напрямів виховної роботи — морального, правового, художньо-естетичного, трудового, екологічного тощо.

Вивчаючи концепцію Г. Ващенка та її подальшу інтерпретацію у працях Л. Петренко, можна виокремити базові принципи національного виховання, які доцільно покласти в основу управління виховною діяльністю в ЗЗСО, див. табл. 1.5 [45; 66].

Таблиця 1.5

Принципи національного виховання (за Г. Ващенком, Л. Петренко)

№	Принцип	Зміст
1	Моральність	Формування внутрішньої відповідальності, співвіднесення з універсальними людськими цінностями
2	Народність	Поєднання національного змісту виховання з універсальними гуманістичними орієнтирами
3	Патріотичність	Виховання любові до Батьківщини, готовності до захисту національних інтересів
4	Демократичність	Взаємоповага й партнерські стосунки між педагогом і учнем
5	Родинність	Залучення родинних традицій, розвиток поваги до батьків і сімейних цінностей
6	Індивідуальність	Урахування вікових, психологічних, соціальних особливостей розвитку особистості
7	Природовідповідність	Формування гармонії особистості з довкіллям, виховання відповідального ставлення до природи
8	Культуровідповідність	Зв'язок виховання з мовою, історією, мистецтвом, культурною спадщиною українського народу

Принципи, подані в таблиці 1.5, є основою національного виховання в закладі загальної середньої освіти. Вони забезпечують цілісність виховного процесу, поєднуючи загальнолюдські цінності з національною ідентичністю [66; 87].

✓ Моральність, патріотичність і народність формують духовний стрижень особистості.

✓ Демократичність і родинність забезпечують партнерство між учасниками виховного процесу.

✓ Індивідуальність, природовідповідність і культуровідповідність дають змогу враховувати особливості учня та українського культурного контексту.

Їх реалізація — ключове завдання управління виховною роботою в ЗЗСО [88].

У процесі педагогічної діяльності визначено низку ключових напрямів виховного процесу, що забезпечують гармонійний розвиток особистості здобувача освіти в умовах закладу загальної середньої освіти. Серед них:

- національно-патріотичне виховання;
- інтелектуально-духовне виховання;
- громадянсько-правове виховання;
- екологічне виховання;
- моральне виховання;
- трудове виховання;
- естетичне виховання [93].

Серед усіх напрямів сьогодні особливого значення набуває національно-патріотичне виховання, яке в умовах суспільно-політичних викликів стає основою консолідації української нації, формування громадянської свідомості, духовної стійкості та відповідальності молодого покоління [50; 74].

Національно-патріотичне виховання спрямоване на виховання любові до України, шанобливого ставлення до її історії, культури, державної мови, традицій та героїчного минулого, на формування готовності діяти в інтересах Батьківщини, захищати її, брати участь у державотворенні [79].

Провідний український науковець І. Д. Бех наголошував, що патріотизм — це не просто емоція чи зовнішня поведінкова реакція, а глибоке почуття-цінність, що має безумовний і смисловий характер. За його словами, «патріотизм – це особливе, тобто безумовне і високо смислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе» [1].

Таке почуття не залежить від зовнішніх стимулів або заохочень, воно має внутрішнє джерело та моральну самозначущість.

У сучасних дослідженнях мета національно-патріотичного виховання трактується по-різному, однак найбільш системно вона сформульована як набуття молодим поколінням соціального досвіду, засвоєння духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, а також формування рис громадянина України — незалежно від етнічного походження — з розвиненою духовністю, моральністю, правовою, трудовою, художньо-естетичною й екологічною культурою [4; 88].

Ця мета конкретизується через систему виховних завдань, які мають бути інтегровані в зміст усіх форм і методів виховної роботи в ЗЗСО. Насамперед ідеться про:

- створення умов для самореалізації особистості;
- розвиток почуття гідності, відповідальності, поваги до прав і свобод інших людей;
- формування критичного мислення, стійкої національної ідентичності та активної громадянської позиції [1; 45].

Управління національно-патріотичним вихованням у закладі загальної середньої освіти передбачає системне планування, тісну співпрацю з батьками, громадами, ветеранськими організаціями, ЗМІ, а також залучення учнів до реальної практики громадянської участі через конкурси, волонтерські акції, шкільне самоврядування, зустрічі з захисниками України тощо [70; 74].

Успішна реалізація національно-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти вимагає не лише теоретичного розуміння його мети й принципів, а й практичного втілення через змістовно й методично продуману організацію освітнього середовища. Як зазначено на порталі «Педрода», завдання закладів освіти полягає в тому, щоб сама структура виховної роботи, приклади авторитетних педагогів і загальна атмосфера школи сприяли формуванню в учнів патріотичних почуттів, глибокої поваги до національної історії, самоідентичності та гордості за свою культуру [33].

У цьому контексті педагог Л. А. Кулішенко запропонувала концепцію трирівневої моделі патріотизму, що охоплює емоційний, раціональний і дієвий компоненти [52]:

Поверхневий рівень — емоційна прихильність до рідної землі, природи, мови, родини; почуття любові до Батьківщини, що виникає природно, через серце.

Усвідомлений рівень — розуміння особистої відповідальності перед державою, необхідності захищати її інтереси, здатність протистояти зовнішнім загрозам.

Дієвий рівень — готовність служити народу, брати участь у суспільно корисних справах, діяти на благо спільноти навіть на шкоду особистим інтересам.

Таким чином, патріотизм у сучасному освітньому середовищі слід розглядати не як декларативне поняття, а як ціннісну позицію, що формується в учня поступово, через систему цілеспрямованих виховних впливів, реальну життєву практику та приклади для наслідування [4; 84].

Практичну реалізацію цього напрямку ілюструє перелік пріоритетних завдань, визначених на рівні місцевих органів управління освітою, зокрема управління освіти, культури, молоді і спорту Чопської міської ради. До них належать:

- ✓ формування відповідальності за долю українського народу та держави;
- ✓ усвідомлення високої цінності громадянства України;
- ✓ виховання поваги до державної символіки — Герба, Прапора, Гімну;
- ✓ збереження культурно-історичних традицій та рідної мови;
- ✓ формування національної свідомості, любові до рідної землі, родини, українського народу;
- ✓ розвиток соціальної активності, правової культури, громадянської зрілості;
- ✓ утвердження загальнолюдських цінностей і духовно-моральних засад;

- ✓ виховання працелюбності як основи життєвого успіху;
- ✓ сприяння фізичному, психічному, духовному здоров'ю учнів;
- ✓ протидія проявам аморальності, агресії, правопорушень та антигромадської поведінки [27].

Управління цим напрямом у ЗЗСО має бути системним і довготривалим: включати планування виховної роботи, створення виховного простору, співпрацю з батьками, органами місцевого самоврядування, ветеранськими і громадськими організаціями, застосування інноваційних підходів (проектна діяльність, міжпредметна інтеграція, цифрові платформи тощо).

Усвідомлення себе частиною родини, громади, нації, держави — фундаментальна умова формування патріотичної свідомості в учнів. Як слушно зазначає О. Колосова, національно-патріотичне виховання у шкільному віці — це не лише оволодіння знаннями про рідний край, а насамперед потреба дитини долучатися до справ на благо сім'ї, міста, країни; це розвиток співчуття, самоповаги та почуття відповідальності за майбутнє Батьківщини [47, с. 224].

Саме у шкільному віці необхідно закласти основи особистої відповідальності за збереження національних цінностей, природного довкілля, духовної єдності та миру в суспільстві. Формування цієї відповідальності нерозривно пов'язане з ще одним стратегічним напрямом виховного процесу — інтелектуально-духовним вихованням, яке забезпечує розвиток внутрішнього світу учня, його світогляду, здатності до самоаналізу, саморозвитку та особистісного самовизначення.

Інтелектуально-духовне виховання спрямоване на розвиток цілісної особистості, здатної критично мислити, висловлювати власну думку, розуміти потреби інших, формувати особисті життєві орієнтири й діяти згідно з моральними та гуманістичними переконаннями [84; 85].

В. О. Сухомлинський, розкриваючи механізми інтелектуального й духовного розвитку особистості, підкреслював, що на неї впливають не лише шкільне середовище чи вчитель, а ціла система виховних чинників: родина, особистість педагога, учнівський колектив, самовиховання, духовний простір книги, спілкування та навіть випадкові знайомства. Його думка про виховання як

процес впливу «скульпторів духу» є актуальною для сучасної школи, що має забезпечити багатосторонній розвиток здобувача освіти [41].

Основні завдання інтелектуально-духовного виховання у ЗЗСО:

- ✓ формування відповідального ставлення до навчання, дотримання норм етичної поведінки;
- ✓ розвиток критичного мислення, мотивації до самонавчання, творчих здібностей;
- ✓ стимулювання внутрішньої потреби здобувати знання та використовувати їх у життєвих ситуаціях;
- ✓ залучення учнів до науково-дослідницької, проєктної та читацької діяльності;
- ✓ підтримка інтересу до філософських, етичних і естетичних питань;
- ✓ сприяння самореалізації, розумінню свого покликання та побудові особистісної життєвої і професійної траєкторії [83; 96].

Управління цим напрямом виховання передбачає створення сприятливих умов для інтелектуального зростання та духовного розвитку школярів. Це включає використання сучасних освітніх технологій, організацію предметних тижнів, конкурсів, круглих столів, читань, дебатів, творчих студій, а також — активне залучення до громадських ініціатив та самоосвіти [55; 94].

Серед провідних напрямів виховної роботи у ЗЗСО важливе місце посідає громадянсько-правове виховання, яке забезпечує формування в учнів правової свідомості, поваги до закону, демократичних цінностей, усвідомлення своїх прав, свобод і обов'язків як громадян України [35; 71].

Громадянсько-правове виховання є процесом соціалізації особистості у правовому полі держави, який забезпечує її готовність діяти в межах закону, бути активним учасником суспільного життя, дотримуватись норм права та захищати свої права цивілізованими методами. Цей процес охоплює виховний вплив школи, родини, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів, засобів масової інформації та громадських організацій [13; 34].

Як зазначено в науковій літературі, побудова правової держави й громадянського суспільства неможлива без високого рівня правової культури та

правосвідомості населення, особливо молоді. Тому важливим завданням школи є системне формування у здобувачів освіти не лише теоретичних знань про право, а й відповідної поведінкової моделі, що передбачає дотримання правових норм у повсякденному житті [12; 71].

У статті «Правове виховання у сучасній школі» підкреслюється, що громадянсько-правове виховання — це не просто засвоєння правових знань, а й внутрішнє прийняття цінності права як способу регулювання суспільних відносин [71]. Формування правової свідомості є наслідком дії багатьох факторів, серед яких:

- політичний і правовий устрій держави;
- рівень демократичності внутрішньої політики;
- зміст законодавства й правової ідеології;
- моральний клімат у суспільстві;
- національні традиції та загальнолюдські цінності.

Основні завдання громадянсько-правового виховання у ЗЗСО:

- ✓ формування в учнів цілісної системи знань з основ держави і права, їх зв'язку з повсякденним життям;
- ✓ розвиток інтересу до вивчення правових дисциплін, правознавчої компетентності;
- ✓ виховання поваги до держави, її законів, органів влади та інститутів громадянського суспільства;
- ✓ прищеплення навичок свідомої, законопослушної поведінки;
- ✓ розвиток нетерпимості до проявів правопорушень, булінгу, корупції, аморальності;
- ✓ формування здатності захищати власні права та інтереси інших у межах чинного законодавства;
- ✓ протидія формуванню деструктивних або анархічних поглядів на державу й право [33; 34].

Для успішної реалізації цього напрямку в освітньому середовищі важливо забезпечити:

- ✓ інтеграцію правових тем у зміст виховних годин, класних заходів, предметів (історія, громадянська освіта, українська мова тощо);
- ✓ взаємодію з представниками правоохоронних органів, юристами, адвокатами, через тренінги, лекції, зустрічі;
- ✓ проведення правових тижнів, дебатів, квестів, моделювання судових процесів;
- ✓ створення безпечного, правозахисного середовища в школі;
- ✓ залучення учнів до учнівського самоврядування як моделі громадянської активності [35; 71].

Таким чином, громадянсько-правове виховання у ЗЗСО — це стратегічний компонент формування особистості, здатної жити й діяти в демократичній державі, бути відповідальним громадянином, який знає, поважає і дотримується норм права, а також активно відстоює інтереси правової держави й суспільства загалом.

Серед ключових напрямів виховного процесу в закладі загальної середньої освіти екологічне виховання займає особливе місце, оскільки воно формує систему ціннісного ставлення до природи, довкілля та здоров'я людини. Екологічна культура сьогодні є невіддільним елементом загальної культури особистості та необхідною передумовою сталого розвитку суспільства [31].

Управління екологічним вихованням у ЗЗСО має ґрунтуватися на поєднанні наукових знань, практичної діяльності та емоційно-ціннісного переживання єдності людини з природою. Як зазначає Л. Різник, справжня екологічна вихованість проявляється у переконаннях про необхідність збереження природи та у практичному застосуванні екологічних знань [81]. Подібної думки дотримується і Г. Пустовіт, трактуючи екологічне виховання як синтез досягнень цивілізації у напрямі гармонізації взаємин людини і природи [80].

Метою екологічного виховання є:

- формування екологічної свідомості, відповідального ставлення до природи [31];
- розвиток навичок аналізу природних явищ, екологічного мислення [81];

- виховання дбайливого ставлення до довкілля як до національного багатства [80];
- стимулювання екологічно доцільної поведінки учнів у побуті та громаді [81].

Основні завдання екологічного виховання у ЗЗСО:

- ✓ розвиток у школярів розуміння взаємозв'язку людини й природи [80];
- ✓ засвоєння знань про біорізноманіття, ресурси, екологічні проблеми [81];
- ✓ виховання готовності до практичної екологічної діяльності (прибирання, озеленення, участь у екоакціях) [80];
- ✓ формування основ глобального екологічного мислення й відповідального стилю життя [31].

Ефективність екологічного виховання залежить від системного підходу та поетапної реалізації змісту на різних рівнях освіти. Аналіз педагогічної літератури дозволяє виокремити чотири етапи екологічного виховання з урахуванням вікових особливостей здобувачів освіти [80], [81].

Таблиця 1.6

Етапи екологічного виховання у ЗЗСО

Етап	Класи	Основні орієнтири виховання
I	1–6 класи	Формування елементарного уявлення про живу і неживу природу, етичне ставлення до навколишнього середовища; участь в озелененні школи, екскурсії, спостереження за сезонними змінами
II	7–8 класи	Вивчення взаємозв'язків у природних екосистемах; збереження видового різноманіття; фенологічні спостереження, дослідницькі проекти
III	9 клас	Увага до впливу антропогенних чинників на здоров'я людини та довкілля; профілактика шкідливих звичок, розуміння екологічних ризиків
IV	10–11 класи	Оцінка глобальних екологічних процесів (керована еволюція, втрата біорізноманіття); застосування екологічних знань у власній діяльності

Виховна робота в напрямі екології має включати як навчальні компоненти (уроки природознавства, біології, географії), так і позаурочну діяльність — участь у природоохоронних проєктах, екологічних тижнях, конкурсах, волонтерських ініціативах, співпраці з органами екологічного нагляду [80], [81].

Таким чином, екологічне виховання в ЗЗСО є багатовимірним процесом, що поєднує знання, цінності, практику та особисту відповідальність. Його системна реалізація сприяє формуванню свідомих громадян, здатних приймати

екологічно виважені рішення та піклуватися про збереження довкілля — на користь майбутніх поколінь [31].

У сучасному освітньому просторі моральне виховання набуває дедалі більшої значущості як один із базових напрямів формування особистості здобувача освіти. Його актуальність зумовлена суперечністю між моральними орієнтирами, які дитина отримує в родині, школі та суспільстві загалом. Часто ці установки різняться або навіть суперечать одна одній, що ускладнює формування внутрішньої цілісності й викликає в підлітків моральну дезорієнтацію. Тому організація морального виховання в закладі загальної середньої освіти потребує стратегічного управлінського підходу, цілісної системи впливу та узгодженої взаємодії всіх учасників освітнього процесу [5; 6].

На думку Л. Григорович, моральність — це особистісна якість, що поєднує в собі такі риси, як доброта, чесність, порядність, дисциплінованість, колективізм [37]. У більш глибокому філософсько-педагогічному аспекті Б. Лихачов визначає моральне виховання як активний процес осмислення, аналізу й оцінювання особистістю моральних ситуацій, результатів власної поведінки та взаємин із людьми. За його словами, моральність людини виявляється у здатності свідомо керуватися моральними нормами, здійснювати вольові рішення та відповідально обирати моральні дії [38].

- Зміст морального виховання в ЗЗСО має ґрунтуватися на:
- поєднанні загальнолюдських і національних цінностей [5];
- врахуванні реальних соціально-економічних умов життя учнів [31];
- залученні школярів до духовних традицій українського народу [83];
- розвитку емоційної чутливості, емпатії, почуття справедливості [84].

Особливого значення сьогодні набуває позаурочна діяльність, яка створює широкі можливості для формування моральної культури. Саме в неформальній обстановці школярі здатні переживати, осмислювати й засвоювати моральні цінності через участь у колективних справах, творчих завданнях, дискусіях, проєктах, спілкуванні з наставниками [38; 84]. У межах виховного процесу ефективними є так звані «уроки серця» — виховні години, під час яких учні залучаються до аналізу життєвих ситуацій, пізнають духовні скарби нації,

вчатися розпізнавати добро і зло, співпереживати, розмірковувати над моральним вибором [91].

До ефективних форм і методів морального виховання належать:

- бесіди, тематичні дискусії, аналіз моральних дилем і проблемних ситуацій;
- метод переконання, пояснення, настанови, моделювання ситуацій морального вибору;
- метод незакінчених речень, ведення особистих щоденників, колективні творчі справи;
- читання художньої та публіцистичної літератури з наступним обговоренням [5];
- перегляд фільмів із морально-етичним змістом, участь у театралізаціях, драматичних постановках;
- рольові й методичні ігри, вправи на розвиток емоційного інтелекту;
- підготовка та виконання спеціальних завдань морального змісту [6].

Моральне виховання в закладі освіти повинно бути послідовним, системним і глибоко інтегрованим у всі сфери діяльності школи — від навчального процесу до позашкільної активності [93]. Особливу роль у цьому відіграє вчитель як носій моральних цінностей і приклад для наслідування [37].

Таким чином, моральне виховання є процесом формування цілісної, відповідальної, гуманної особистості, здатної самостійно приймати моральні рішення, співпереживати, нести відповідальність за власні вчинки та жити у гармонії з собою та іншими [38].

Трудове виховання є важливим напрямом формування в учнів відповідального ставлення до праці, ініціативності та професійної орієнтації. Воно сприяє розвитку таких якостей, як наполегливість, відповідальність, дбайливість, організованість, а також — формуванню соціально значущих навичок, необхідних для успішної самореалізації в дорослому житті [46].

Основні завдання трудового виховання в ЗЗСО полягають у:

- вихованні поваги до праці як до базової життєвої цінності;
- розвитку трудових навичок і мотивації до праці;

- формуванні в учнів уміння застосовувати знання на практиці;
- усвідомленні соціальної важливості продуктивної та творчої діяльності;
- залученні до суспільно-корисної роботи, проектної діяльності, участі в шкільних ініціативах.

Як підкреслює український педагог І. Д. Бех, виховання має сприяти формуванню самостійної, морально зрілої особистості, здатної приймати відповідальні рішення, а трудова діяльність є одним із найефективніших механізмів становлення особистісної зрілості [1].

Практична реалізація трудового виховання охоплює участь учнів у шкільному самоврядуванні, господарських і соціальних проєктах, ярмарках, конкурсах стартапів, роботі в шкільних майстернях, екологічних акціях [46]. Важливо, щоб трудова діяльність супроводжувалась емоційною підтримкою, чіткими інструкціями та прикладом дорослих [45].

Естетичне виховання формує здатність учнів сприймати, оцінювати та творити прекрасне, розвиває художній смак, естетичні почуття, потребу в красі, прагнення до гармонії у стосунках, діяльності, побуті. Як підкреслює В. Сухомлинський, естетичне виховання — це виховання серця, яке охоплює всі сфери духовного життя особистості [91].

У сучасному трактуванні, як зазначає Л. Калініна, естетичне виховання — це складова процесу розвитку особистості, спрямованого на формування почуттів, смаків і потреб людини у зв'язку з її активною участю у житті громади, мистецькому й духовному просторі [41].

Завдання естетичного виховання (за О. Шумейко) [98]:

- формування здатності відчувати й оцінювати красу в природі, мистецтві, людських стосунках;
- розвиток естетичного мислення, емоційної чутливості, художнього смаку;
- виховання прагнення до самовираження через творчість;
- засвоєння естетичних норм, понять, переконань;
- залучення до різних видів мистецької діяльності.

Зміст естетичного виховання включає:

- естетичне сприйняття (наприклад, спостереження за природою, картинами, архітектурою);
- естетичну рефлексію (уміння міркувати про прекрасне);
- естетичну дію (участь у творчих проєктах, оформленні класу, сценічній діяльності).

Практичні форми реалізації:

- виставки, театральні постановки, літературно-музичні вечори;
- гуртки декоративно-прикладного мистецтва;
- художнє оформлення освітнього середовища;
- участь у шкільних фестивалях, конкурсах, мистецьких заходах [93].

Таким чином, естетичне та трудове виховання є невід’ємними елементами виховної системи ЗЗСО, які сприяють розвитку гармонійної, активної, творчої особистості, здатної не лише продуктивно діяти, а й наповнювати своє життя змістом, цінностями й красою.

Отже, аналіз основних напрямів організації виховного процесу в закладі загальної середньої освіти дозволяє стверджувати, що кожен із них — національно-патріотичний, інтелектуально-духовний, громадянсько-правовий, екологічний, моральний, трудовий, естетичний — спрямований на всебічний розвиток здобувача освіти як особистості, громадянина, патріота та носія національних і загальнолюдських цінностей. Виховна діяльність у школі повинна бути інтегрованою частиною освітнього середовища, яка формує в учнів активну життєву позицію, здатність до критичного мислення, соціальної відповідальності, морального вибору й творчого самовираження. Така система виховання забезпечує ефективну підготовку молоді до життя в умовах постійних змін, сприяє стійкості до викликів сучасності та створює підґрунтя для формування гуманної, освіченої, ініціативної й духовно багатой особистості — як мети сучасної української освіти.

1.3. Сучасні проблеми організації виховної роботи у закладі загальної середньої освіти

Упродовж історії розвитку людства виховання громадянина завжди було пріоритетом будь-якого суспільства. Цивілізовані країни системно формують у своїх громадян не лише знання, а й активну правову, моральну та соціальну позицію, закріплену через освітні інститути, конституційні норми, культурні традиції, ідеологічні цінності. Адже саме свідоме громадянство є основою сильної держави — політично, економічно й духовно [104; 105].

На сучасному етапі розвитку української освіти суспільство потребує нової школи — інституції з оновленою філософією виховання, що ґрунтується на партнерстві, суб'єкт-суб'єктній взаємодії, педагогіці довіри, розвитку особистісного потенціалу учня [102; 103]. Така школа повинна виховувати не просто здобувача знань, а компетентну, критично мислячу, морально відповідальну людину, яка здатна успішно реалізовуватись у змінному соціокультурному середовищі [106].

Виховання у школі більше не обмежується формальним проведенням заходів — сьогодні воно має бути системним, інтегрованим і особистісно орієнтованим процесом, який охоплює всі сторони життя учня. Завданням сучасної школи є не лише передача знань, а й розвиток громадянських, моральних, соціальних, емоційно-вольових і творчих якостей, готовності до самостійного прийняття рішень, співжиття в полікультурному середовищі, здатності до співпраці та самоосвіти [91; 96].

Це зумовлює необхідність переорієнтації виховної діяльності закладу загальної середньої освіти у напрямі:

- ✓ компетентнісного підходу, що базується на реальних потребах особистості та вимогах сучасного світу [63];
- ✓ інтеграції виховання в усі види навчальної та позанавчальної діяльності [88];
- ✓ створення єдиного виховного простору, що охоплює школу, родину, громаду, інформаційне середовище [45; 60].

У цьому контексті виховна робота має спиратися на положення Національної доктрини розвитку освіти, у якій підкреслено: «Головною метою освітньої системи є створення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, здатного навчатися впродовж життя, створювати й утверджувати цінності громадянського суспільства» [70].

Сучасні проблеми організації виховного процесу в ЗЗСО полягають у тому, що традиційні форми виховної роботи часто виявляються недостатніми для ефективного впливу на молодь, яка зростає в умовах відкритого інформаційного середовища, цифрової трансформації, глобальних викликів і нестабільного соціального фону. Застарілі підходи, відсутність налагодженої співпраці між учасниками освітнього процесу, нерівномірний рівень підготовки педагогів у сфері виховання — все це є факторами, що стримують розвиток якісного виховного середовища [93; 96].

Крім того, реальним викликом є недостатня інтеграція виховної роботи з життєвими практиками учнів, що знижує ефективність її впливу. Молодь часто не бачить зв'язку між виховними заходами та реальним життям, що зумовлює необхідність активного залучення учнів до проєктної діяльності, волонтерства, шкільного самоврядування, соціальних ініціатив [55; 88].

Успішна організація виховної роботи в школі вимагає:

- ✓ науково-обґрунтованого управління виховним процесом;
- ✓ діагностики потреб, інтересів і проблем учнів;
- ✓ партнерської взаємодії з батьками, соціальними службами, громадськими організаціями;
- ✓ використання потенціалу соціального середовища як виховного ресурсу;
- ✓ підготовки педагогів до роботи в умовах нових ціннісних викликів [28; 56].

Ефективність виховної системи школи безпосередньо залежить від того, наскільки вона здатна поєднати потенціал усіх учасників освітнього процесу,

ресурсів громади й державної політики у сфері освіти в єдиний гуманістичний, дієвий і ціннісно зорієнтований простір виховання [45].

У сучасних умовах трансформації української освіти дедалі виразнішою стає потреба переосмислення виховної діяльності як процесу, що має будуватись на ціннісному фундаменті. Це підтверджують і результати аналітичного звіту «Ціннісні засади Нової української школи очима вчителів», підготовленого Українським католицьким університетом у межах проєкту «Простір освітніх ініціатив» [91]. У ньому наголошується, що школа не може бути лише передавачем знань — вона має бути носієм і середовищем для формування цінностей через щоденні практики, взаємодії, мікрокультуру закладу.

Автори звіту звертають увагу на те, що ціннісна трансформація не може бути зведена до формалізму, тобто до декларацій, нормативних приписів чи формальних роз'яснень. Існує ризик «механізації» процесу виховання, коли цінності проголошуються, але не проживаються, не відображаються в реальних стосунках між педагогами, учнями та батьками. Саме тому педагогічні колективи повинні не лише озвучувати важливість цінностей, а й інтегрувати їх у щоденну освітню реальність — у правила, традиції, способи комунікації та спільні дії [91].

Однією з актуальних проблем є недостатня ефективність інструментів патріотичного виховання, які не завжди викликають у школярів емоційний відгук та ідентифікацію з національними цінностями. Це потребує зміщення акценту з формального виконання програм на створення цілісного, емоційно й смислово наповненого виховного середовища [4; 84].

Ціннісно-орієнтоване виховання — це не набір методик, а глибока й системна праця над формуванням середовища, у якому учень зростає як особистість, вчиться робити моральний вибір, взаємодіяти на засадах поваги, гідності, співпраці. Як слушно зазначається у звіті, потрібно змістити акцент із «формування» цінностей на «врахування ціннісних принципів» у щоденних освітніх взаємодіях, навчанні, позаурочній роботі та виховних заходах [91].

Складність завдання зумовлюється тим, що виховання цінностей — це не разовий акт, а процес тривалий, тонкий, відповідальний, який охоплює не лише час перебування учня в закладі освіти, а й простягається на всі сфери його

соціалізації — родину, вулицю, соціальні мережі, культуру, інформаційне поле. Неправильна інтерпретація або примусова трансляція цінностей може спричинити втрату довіри до самої ідеї виховання, внутрішній опір чи навіть духовну деформацію. Отже, школа має не нав'язувати, а створювати умови для осмислення та прийняття цінностей як особистої позиції [91; 96].

У зв'язку з цим однією з головних проблем сучасної організації виховної роботи є відсутність цілісної державної політики з підтримки ціннісної орієнтації освіти, фрагментарність підходів на місцях, низький рівень готовності педагогів працювати з особистісно-етичними категоріями. Ще одним викликом є формування професійної відповідальності у вчителів як виховників — не лише за результат навчання, а й за морально-етичну атмосферу класу [93].

Успішне вирішення цих проблем можливе лише за умови:

- ✓ системної підготовки педагогів до роботи з цінностями (тренінги, рефлексивні практики, методичне забезпечення);
- ✓ формування шкільного середовища як простору довіри, гідності, партнерства [64];
- ✓ активної участі учнів у створенні правил і традицій класу, школи;
- ✓ діалогу з батьками як рівноправними учасниками виховного процесу;
- ✓ підтримки локальних ініціатив, що формують позитивну виховну культуру [45].

Зрештою, виховання особистості громадянина України — національно свідомої, морально зрілої, компетентної — є не лише функцією школи, а й основою майбутнього держави. Тому управління виховною діяльністю має ґрунтуватися на глибокому розумінні сучасних викликів і бути зорієнтованим на створення ціннісно насиченого виховного середовища, у якому кожен учень здобуває досвід моральної поведінки, відповідального вибору й активної життєвої позиції [2; 38].

В умовах реформування освіти та зростання запитів до особистості випускника закладу загальної середньої освіти ефективне управління виховною діяльністю потребує чіткої системної побудови, орієнтованої на цінності, компетентності, індивідуальні особливості учня та вимоги сучасного

суспільства. Основа такої системи — узгоджене поєднання цілей, завдань, методичної спрямованості та змістових пріоритетів виховання, див табл 1.7 [84].

Таблиця 1.7

Структурні компоненти виховної системи управління ЗЗСО

Компонент	Основні положення
Педагогічні ідеї	Виховання в колективі; розвиток особистості; формування моральності; любов до рідного краю
Завдання виховання	Гуманізація процесу; організація родинного виховання; професійний розвиток педагога; самоврядування
Методична спрямованість	Діагностика, планування, стимулювання діяльності, контроль і аналіз результатів
Пріоритетні напрями	Громадянська, моральна, мовна, екологічна, творча, правова, фізична культура; захист прав дитини

У табл. 1.7 продемонстровано узагальнену модель ключових компонентів виховної системи управління в закладі загальної середньої освіти, яка охоплює педагогічні засади, конкретні завдання, методичну спрямованість та пріоритетні напрями виховної діяльності.

Педагогічні ідеї закладають ціннісну основу системи — це формування особистості через взаємодію в шкільному та родинному колективах, розвиток морально-етичних якостей, виховання патріотизму та любові до рідної землі. Вони створюють напрям для побудови позитивного виховного середовища [4; 38; 96].

Завдання виховання орієнтовані на реалізацію принципу гуманізації освітнього процесу: організацію родинного виховання, підвищення професійної майстерності педагогів, розвиток учнівського самоврядування, підтримку шкільних традицій — як механізмів єдності та спадкоємності поколінь [45; 52].

Методична спрямованість відображає інструменти реалізації виховної політики: діагностику виховних потреб учнів, планування індивідуальних траєкторій виховання, стимулювання пізнавальної та соціальної активності школярів, контроль, аналіз і корекцію результатів виховної роботи [66].

Пріоритетні напрями окреслюють конкретні сфери впливу на учня: формування громадянськості, духовності, правової та екологічної культури, розвиток особистої гідності, працелюбності, фізичного й психічного здоров'я, креативності та національної ідентичності. Особлива увага приділяється

створенню умов для підтримки дітей, які потребують соціального захисту, та зміцненню психолого-педагогічного супроводу сім'ї [48; 57].

Управління виховною діяльністю в закладі загальної середньої освіти потребує цілісного підходу, який поєднує стратегічне планування, ціннісні орієнтири, професійну майстерність педагогів і системну організацію виховної роботи. У центрі такої діяльності має бути учень — особистість, яка розвивається у сприятливому виховному середовищі, де підтримується її самоповага, ініціативність, творча активність і почуття належності до спільноти [2; 91].

Ефективна реалізація виховної політики в ЗЗСО передбачає злагоджену взаємодію всіх учасників освітнього процесу: адміністрації, класних керівників, педагогічного колективу, батьківської громади, самих учнів і соціальних партнерів. Ключовим чинником успіху є створення відкритого, безпечного, ціннісно зорієнтованого виховного простору, в якому кожна дитина отримує підтримку для гармонійного особистісного розвитку, життєвої самореалізації та усвідомленого громадянського становлення [84; 96].

Ефективна організація виховної діяльності в сучасному закладі загальної середньої освіти вимагає не лише глибокого розуміння ціннісних засад, а й чіткого нормативно-правового та концептуального підґрунтя. Планування колективної творчої діяльності здобувачів освіти здійснюється відповідно до стратегічних документів державної освітньої політики, зокрема:

- Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді [76];
- Концепції виховання дітей та молоді у національній системі виховання [50];
- Концепції громадянського виховання в Україні [74];
- Програми «Діти України», що визначає основи соціального захисту та підтримки розвитку дитини [70];
- Програми «Обдаровані діти», яка передбачає створення умов для реалізації творчого потенціалу [70];
- Комплексних програм із профілактики дорожньо-транспортного травматизму, правопорушень, наркоманії, тютюнопаління та ВІЛ/СНІД [70].

Ці документи забезпечують стратегічний вектор для виховної роботи, в якій центральне місце займає формування морально, духовно і соціально зрілої особистості учня, здатної до самореалізації, активної громадянської позиції та відповідального вибору [70; 74; 76].

Організація виховного процесу у ЗЗСО базується на низці педагогічно обґрунтованих принципів, які визначають методологічну рамку всієї виховної системи:

- Єдність національного й загальнолюдського у вихованні, що сприяє формуванню у здобувачів освіти як національної ідентичності, так і відкритості до світового культурного діалогу [87];
- Природовідповідність і культуровідповідність, які забезпечують гармонійний розвиток особистості в контексті її середовища, ментальності та соціокультурних реалій [80];
- Активність, самодіяльність і творча ініціатива учнів як засади виховання суб'єкта, а не об'єкта освітнього процесу [91];
- Демократизація й гуманізація, що передбачають довірливу атмосферу у класному колективі, діалогічні відносини між учнем і педагогом, визнання прав дитини [90];
- Єдність навчання і виховання як органічне поєднання інтелектуального й духовного розвитку [84];
- Диференціація та індивідуалізація, які враховують потреби, рівень розвитку та життєвий досвід кожного учня [54];
- Гармонізація родинного й суспільного виховання, що передбачає тісну співпрацю школи й батьків, збереження єдності у виховному впливі [93];
- Особистісно орієнтований підхід, як ключовий принцип сучасної педагогіки, який ставить у центр уваги цінність, гідність і потенціал кожної дитини [4].

Ці принципи мають не лише задекларований, а практичний характер — вони стають основою управлінських рішень, планів виховної роботи, індивідуальних програм розвитку, організації позаурочних заходів, співпраці з родинами та місцевими громадами [85; 96]. Їх реалізація забезпечує перехід

виховання з формальної площини в активне життєве поле, де кожен учень має змогу не лише засвоїти норми й цінності, а й застосовувати їх у щоденних діях, у стосунках, у виборі власної життєвої траєкторії.

Такий виховний простір забезпечує психологічну безпеку, емоційний комфорт і підтримку, дає змогу кожному учневі відчувати свою цінність і важливість, а також створює умови для самовизначення, саморозвитку, формування активної життєвої позиції та громадянської відповідальності. Він не виникає стихійно — його формування потребує свідомого управлінського впливу, стратегічного планування, партнерської взаємодії всіх учасників освітнього процесу [94].

Отже, виховний простір ЗЗСО — це не лише педагогічне середовище, а соціокультурне явище, що формується через залучення здобувачів освіти до цінностей національного та світового значення, до смислового осмислення власної ролі в суспільстві, і водночас — засіб розвитку їхньої особистої та соціальної активності. Саме в цьому просторі закладаються основи людяності, гідності, духовності та свідомого громадянства, що є фундаментом модерної української школи.

Висновки до першого розділу

Виховання як складова освітнього процесу відіграє ключову роль у формуванні цілісної, морально зрілої, відповідальної особистості, здатної жити й діяти в умовах сучасного українського суспільства. Саме виховна діяльність закладу загальної середньої освіти створює підґрунтя для розвитку громадянських якостей, духовних цінностей, соціальної активності й критичного мислення. Від якості організації виховного процесу залежить не лише атмосфера шкільного життя, а й готовність учнів до свідомого вибору життєвих орієнтирів, побудови стійкої ідентичності та активної участі у розбудові демократичного суспільства. У цьому контексті управління виховною роботою набуває особливого значення, оскільки визначає напрям, зміст, ефективність та життєвість усієї виховної системи.

Аналіз наукових підходів і педагогічної практики показує, що виховна діяльність у закладі загальної середньої освіти виступає основоположною складовою педагогічного процесу, спрямованою на всебічний розвиток особистості здобувача освіти. Сучасне розуміння виховання виходить за межі традиційної інтерпретації як одностороннього педагогічного впливу. Сьогодні воно розглядається як взаємодія всіх учасників освітнього процесу, що базується на ціннісному, особистісно орієнтованому, діалогічному підході. Виховання не обмежується межами уроків чи заходів — воно охоплює весь освітній простір: навчальну, позаурочну, соціальну й емоційно-психологічну сферу життя школяра.

Виховний процес у школі реалізується через низку функцій: інформаційну, мотиваційну, регулятивну, діагностичну, координаційну, соціалізуючу. У контексті педагогічної діяльності особливу роль відіграє класний керівник, який є ключовою фігурою у формуванні виховного середовища. Ефективність виховання залежить від правильного вибору методів і форм, які відповідають віковим, психологічним, соціальним особливостям учнів. Найбільш дієвими є ті форми, які активізують внутрішню мотивацію школяра, залучають до рефлексії, створюють умови для особистісної самореалізації — серед них тематичні години, проекти, рольові ігри, дискусії, тренінги, самоврядування тощо.

Виховна робота в сучасній школі орієнтується на основні напрями, які формують цілісну систему цінностей: національно-патріотичне, інтелектуально-духовне, громадянсько-правове, моральне, трудове, естетичне й екологічне виховання. Кожен із них сприяє формуванню внутрішньо цілісної, самостійної, свідомої особистості, здатної до морального вибору, соціальної активності та відповідального життя в демократичному суспільстві. Виховання має забезпечувати не лише засвоєння знань, а й формування ключових життєвих компетентностей, таких як громадянськість, критичне мислення, моральна зрілість, екологічна відповідальність, здатність до комунікації, самопізнання й ініціативність.

Разом з тим, організація виховного процесу стикається з рядом викликів. До них належать формалізація виховної діяльності, невідповідність ціннісного

змісту сучасним потребам молоді, слабка інтеграція виховання у щоденне життя школи, недостатній рівень цілеспрямованого формування виховного простору. Зокрема, за результатами звіту «Ціннісні засади Нової української школи очима вчителів», проблемою називається поверхневий рівень засвоєння цінностей у школі, відсутність емоційного резонансу та прикладу ціннісного життя в реальному шкільному середовищі. Це потребує перегляду акцентів: від формального виконання програм — до створення смислово й емоційно наповненого виховного середовища, у якому цінності не декларуються, а проживаються.

Отже, можна стверджувати, що сучасна виховна система закладу освіти має формуватись як відкритий, динамічний, гуманістичний простір, орієнтований на гідність дитини, її духовний і соціальний розвиток. Управління виховною діяльністю вимагає чітких концептуальних орієнтирів, узгодженості дій педагогічного колективу, змістового наповнення форм виховання та постійного аналізу їх ефективності. Тільки за умови цілісного підходу, який поєднує педагогічну майстерність, партнерство, демократичність і системність, можна створити середовище, в якому кожна дитина відчує свою значущість, буде захищеною і водночас — мотивованою до особистісного зростання та відповідальної участі в житті суспільства.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ №192 м. КИЄВА

2.1. Загальна характеристика закладу загальної середньої освіти №192 м. Києва

Організація виховної роботи у закладі загальної середньої освіти № 192 м. Києва є одним із пріоритетних напрямів діяльності, оскільки виховання учнів як свідомих громадян, патріотів і відповідальних особистостей тісно пов'язане з успішною реалізацією завдань сучасної української школи [63; 64]. Виховна система школи базується на ціннісних орієнтирах, що спрямовані на формування гармонійної, морально зрілої, соціально активної особистості, яка здатна до критичного мислення, емоційної саморегуляції, взаємодії у команді та відповідального прийняття рішень у різних життєвих ситуаціях [96].

Школа № 192 впроваджує підходи, що відповідають ідеям Нової української школи, поєднуючи освітній процес із принципами гуманізму, педагогіки партнерства та компетентнісного навчання [51]. Виховне середовище закладу орієнтоване на розвиток кожного учня з урахуванням його індивідуальних здібностей, потреб і життєвого досвіду. Особливе місце займають патріотичне виховання, формування екологічної та правової культури, розвиток комунікативних навичок, соціальної відповідальності, ініціативності, творчої активності [17; 71; 88].

У процесі організації виховання в школі застосовуються такі ключові принципи:

- ✓ особистісно орієнтований підхід до кожного учня [4];
- ✓ зв'язок виховної роботи з реальними життєвими ситуаціями [85];
- ✓ підтримка фізичного та психічного здоров'я дітей [93];
- ✓ стимулювання творчості, активності й ініціативи учнів [79];
- ✓ інтеграція родинного виховання з виховною політикою школи [87];

✓ посилення національно-патріотичного компонента через практичну діяльність [1; 27];

✓ розвиток емоційного інтелекту та здатності до саморефлексії [94].

Місія закладу полягає у підготовці випускників, здатних жити в умовах відкритого суспільства, поважати національні цінності, бути готовими до змін, виявляти соціальну активність і здійснювати позитивні зміни у своєму середовищі [63; 64]. Виховний процес у школі спрямований на:

- формування соціально та громадянсько відповідальної поведінки [71];

- розвиток в учнів здатності до самостійного мислення, морального вибору та співпраці [1; 84];

- плекання поваги до прав людини, демократичних норм, культури діалогу [85];

- підтримку волонтерських, благодійних ініціатив, участі в екологічних, культурних і соціальних проєктах [27; 59];

- сприяння зростанню в учнів усвідомлення себе як частини української нації і водночас відкритого до світу громадянина [17; 79].

З-поміж ключових переваг школи №192 можна відзначити:

- ✓ стабільний, професійно підготовлений педагогічний колектив [64];

- ✓ наявність чіткої виховної програми, побудованої на засадах партнерства та співпраці [96];

- ✓ активну діяльність учнівського самоврядування [61];

- ✓ підтримку ініціатив учнів та педагогів у сфері творчих і соціальних проєктів [60];

- ✓ участь у міських, всеукраїнських та міжнародних виховних ініціативах [57];

- ✓ співпрацю з батьківською громадою, органами місцевого самоврядування та іншими соціальними партнерами [66].

Заклад загальної середньої освіти I-III ступенів № 192 Деснянського району м. Києва є комунальною установою, що надає повну загальну середню освіту з українською мовою навчання. Школа функціонує з 1976 року та

розташована за адресою: м. Київ, вул. Мілютенка, 5-Б. У 2024/2025 навчальному році в закладі навчається 406 учнів: 217 у 1-4-х класах, 165 у 6-9-х класах та 24 в 11-му класі.

Освітній процес організовано за семестровою системою з п'ятиденним навчальним тижнем у першу зміну. Школа забезпечує науково-теоретичну, гуманітарну та загальнокультурну підготовку учнів, сприяє розвитку їхніх нахилів і здібностей. Особлива увага приділяється вивченню англійської мови, що відповідає сучасним освітнім вимогам [35].

У закладі створено сприятливі умови для здобуття повної загальної середньої освіти та набуття допрофесійних навичок. Функціонує класно-кабінетна система, обладнано п'ять майстерень з технологій. Шкільна комп'ютерна система підключена до мережі Інтернет; активно використовуються мультимедійний центр та інтерактивні дошки в кабінетах інформатики та української мови та літератури. Для організації дистанційного навчання визначено використання платформи Moodle як базового засобу, водночас вчителі застосовують додаткові технології комунікації з учнями, такі як Zoom, Google Classroom, Google Meet, Skype, Viber тощо [63; 64].

Виховна діяльність у школі спрямована на формування ціннісного ставлення учнів до суспільства та держави [71]. Особливу увагу приділено роботі з учнями, які потребують підвищеної педагогічної уваги: педагогічно занедбанними, знедоленими, позбавленими батьківського піклування або такими, на яких батьки не мають впливу [27]. Для запобігання необґрунтованим пропускам занять у кожному класі ведеться щоденник обліку відсутності учнів на кожному уроці, розроблено листи-повідомлення для батьків учнів, які допускають пропуски уроків без поважних причин. Батьків запрошують на бесіди з директором школи, малі педагогічні ради; проводяться консультації для батьків учнів, схильних до пропусків занять без поважних причин, з девіантною поведінкою, з неповних родин [59; 69].

У школі діють методичні об'єднання, які відповідно до планів працюють над реалізацією загальноосвітніх завдань і проблем [66]. Функціонує постійно діючий психолого-педагогічний семінар «Психологія старшокласника».

Педагогічна рада школи, що розглядає методичні й організаційні питання роботи школи, працює згідно з річним планом роботи [97]. У 2020-2021 навчальному році успішно пройшли атестацію п'ять вчителів: чотири на відповідність раніше присвоєній вищій кваліфікаційній категорії, з них два вчителі на відповідність педагогічного звання «Учитель-методист», один на присвоєння педагогічного звання «Учитель-методист» та один на присвоєння педагогічного звання «Старший учитель». Один учитель атестувався на встановлення 12 тарифного розряду як керівник гуртка. З метою популяризації передового педагогічного досвіду проведено десять відкритих уроків [61].

З обдарованими учнями проводиться індивідуальна робота; вони залучаються до участі у шкільних, районних та міських олімпіадах і конкурсах [60]. Бібліотека працює відповідно до шкільного річного плану: на початку навчального року учні отримують підручники та допоміжну літературу, якими вони забезпечені на 100% [64]. Протягом року в бібліотеці діють виставки книг до визначних подій, ювілеїв видатних діячів української літератури та науки, а також постійно діюча виставка «Це треба знати». Проводиться робота з учнями щодо збереження підручників у межах акції «Живи, книго!» [59].

Внутрішньо шкільний контроль здійснюється згідно з річним планом навчально-виховної роботи школи адміністрацією закладу. Перевіряється стан викладання зарубіжної літератури, математики, трудового навчання та основ здоров'я у 9 класі, а також стан гурткової роботи [69].

Загалом, ЗЗСО № 192 м. Києва реалізує комплексний підхід до організації виховної діяльності, спрямований на формування всебічно розвиненої, соціально активної особистості, здатної до самореалізації та відповідального громадянства [63; 84].

У закладі загальної середньої освіти I-III ступенів № 192 м. Києва у 2024/2025 навчальному році навчається 406 учнів у 18 класах. Із них у 1-4-х класах — 217 учнів, у 5-9-х — 165 учнів, а в 11-му класі — 24 учні. Навчання проводиться державною мовою в одну зміну за п'ятиденним робочим тижнем. Освітній процес організований на засадах компетентнісного підходу,

впроваджуються принципи Нової української школи, особистісно орієнтованого навчання, партнерської педагогіки [51; 63; 84].

У 2023/2024 навчальному році педагогічний колектив закладу складався з понад 30 педагогів. Значна частина вчителів має вищу кваліфікаційну категорію та педагогічні звання, зокрема: «старший учитель», «учитель-методист». Частина педагогів є переможцями та учасниками міських професійних конкурсів і володіють високим рівнем методичної культури [60; 66].

Протягом навчального року колектив школи працював над розв'язанням трьох стратегічних напрямів, які подані на рис. 2.1. [64].

Рис. 2.1. Стратегічні напрями управління вихованням у ЗЗСО № 192 м. Києва

У школі організовано індивідуальне навчання для учнів, які з об'єктивних причин не можуть відвідувати заняття очно. Забезпечено педагогічний патронаж, підтримку інклюзивного навчання, а також роботу з обдарованими дітьми, які беруть участь у конкурсах, олімпіадах і проектах [61; 83].

Колектив ЗЗСО №192 постійно працює над створенням інформаційно-освітнього простору, підтримкою бібліотеки, розширенням медіатек, організацією виховних заходів патріотичного, екологічного та морального спрямування [14; 30; 91]. Систематично проводяться педагогічні ради,

психолого-педагогічні консилиуми, тематичні наради щодо організації освітнього та виховного процесу [94].

Школа активно використовує сайт як платформу для інформування батьківської спільноти та учнів, зокрема щодо досягнень закладу, актуальних подій, а також дистанційного навчання [67]. Участь педагогів у професійному розвитку й підвищенні кваліфікації узгоджується з перспективним планом роботи закладу. Практикується поширення методичних напрацювань через відкриті уроки, виставки, обмін досвідом у межах районних і міських об'єднань [98].

Отже, школа № 192 м. Києва є прикладом закладу, який реалізує комплексний підхід до управління навчально-виховною діяльністю та прагне до всебічного розвитку кожного учня як особистості, громадянина й активного учасника освітнього процесу.

Управління виховною діяльністю в ЗЗСО № 192 здійснюється на засадах системного підходу та педагогіки партнерства. Адміністрація школи забезпечує стратегічне планування, координує діяльність класних керівників, практичного психолога, педагогів-організаторів і методичних об'єднань. Постійно здійснюється моніторинг стану виховної роботи, аналізується її результативність, оновлюються форми й зміст відповідно до запитів учнів і викликів часу. Такий управлінський підхід дає змогу сформувати ефективне виховне середовище, у якому кожен здобувач освіти відчуває підтримку, безпеку та можливість для саморозвитку, соціальної активності й громадянської зрілості.

2.2. Аналіз стану організації виховної роботи у закладі загальної середньої освіти № 192 м. Києва

Виховна робота в ЗЗСО № 192 м. Києва здійснюється відповідно до концепції розвитку закладу освіти та на основі положень таких нормативно-правових актів: Конституції України, Законів України «Про освіту» [77], «Про повну загальну середню освіту» [78], «Про охорону дитинства» [34], Конвенції ООН про права дитини, Концепції Нової української школи [51], Державного

стандарту базової середньої освіти [25], «Національної стратегії розвитку освіти в Україні» [76], «Концепції виховання дітей та молоді» [74], Концепції громадянського виховання [50], Листа МОН України №1/9-385 від 20.07.2020 «Деякі питання організації виховного процесу...» [75], а також річного плану роботи школи та документів Департаменту освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради.

Зміст виховної роботи базується на ключових принципах гуманізації, партнерства, інклюзивності, педагогіки успіху та особистісно орієнтованого підходу [6; 96]. Виховна політика школи спрямована на створення безпечного, відкритого, ціннісно насиченого середовища, в якому кожен учень має можливість не лише здобувати знання, а й формувати моральні орієнтири, соціальні навички, громадянську позицію, здатність до самопізнання й відповідального вибору [88].

Протягом навчального року виховна робота планується спільно з класними керівниками, з урахуванням вікових, психологічних та індивідуальних особливостей учнів [97]. Загальношкільною темою виховної діяльності є: «Соціалізація здобувачів освіти в умовах сучасного освітнього середовища». Виховні заходи організовуються у формах, що сприяють активній участі учнів у культурному, суспільному та духовному житті школи та громади: інформаційні години, класні тематичні години, конкурси, квести, акції, національно-патріотичні проєкти [12], спортивні змагання, шкільні виставки, дні здоров'я, благодійні ініціативи.

На нарадах при директорові, педагогічних радах, засіданнях методичних об'єднань та психолого-педагогічних консилиумах систематично розглядаються питання виховної роботи, зокрема:

- організація виховної діяльності в умовах карантинних обмежень [94];
- запобігання пропускам занять без поважних причин [69];
- робота з дітьми з соціально вразливих категорій [83];
- превентивне виховання і профілактика правопорушень [71];
- охорона дитинства, безпека в освітньому середовищі [49];
- стан гурткової роботи, розвиток учнівського самоврядування [84].

Основні завдання виховної роботи у ЗЗСО № 192:

- формування національної свідомості, людської гідності, толерантності та патріотизму [1; 4];
- розвиток правової культури, поваги до державної символіки й норм законодавства [71];
- виховання екологічної свідомості, культури збереження довкілля [80; 81];
- утвердження гуманістичних і моральних цінностей [6; 85];
- сприяння професійному самовизначенню, підготовка до активної участі в житті суспільства [29;95];
- пропаганда здорового способу життя, формування навичок фізичного і психічного самозбереження [64];
- підтримка ініціативності, творчості, волонтерства, соціальної активності учнів [94].

Виховна робота в ЗЗСО № 192 тісно пов'язана з освітнім компонентом, її зміст логічно інтегрується в навчальні дисципліни, позакласну діяльність та соціальне партнерство з громадою. Завдяки системному плануванню, постійному моніторингу результатів і відкритій взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу школа забезпечує ефективну модель управління вихованням, яка відповідає сучасним викликам і запитам молоді [88].

Виховна діяльність у ЗЗСО № 192 м. Києва реалізується в межах визначених напрямів, які відповідають концепції Нової української школи [51], Стратегії національно-патріотичного виховання [79], Програми розвитку освіти міста Києва [75] та річного плану роботи школи. Основними векторами виховної політики закладу є:

- національно-патріотичне виховання [79];
- екологічне виховання [80];
- трудове виховання [1];
- фізичне виховання та пропаганда здорового способу життя [64];
- морально-етичне виховання [85];
- інтелектуально-духовне становлення особистості [6].

Особливе місце у виховній системі школи займає національно-патріотичне виховання, яке проводиться на основі принципів громадянськості, любові до Батьківщини, поваги до національної символіки, історичної пам'яті та української мови [1; 4; 79].

У межах цього напрямку організуються:

- ✓ уроки мужності, присвячені героям України та історичним подіям;
- ✓ участь у відзначенні державних і національних свят: Дня Конституції України, Дня Гідності та Свободи, Дня Соборності, Дня української писемності та мови, Дня вишиванки;
- ✓ проекти «Моя родина – моя опора», «Ми – українці», «Україна понад усе!»;
- ✓ відкриті виховні години, екскурсії історичними місцями Києва, виставки творчих робіт учнів;
- ✓ вшанування пам'яті загиблих воїнів, тематичні читання віршів та флешмоби;
- ✓ оформлення куточків державної символіки в кожному класі [70; 75].

Одним із пріоритетних напрямів виховної діяльності у ЗЗСО № 192 м. Києва є формування екологічної культури та екологічної грамотності учнів [80; 81].

Цей напрям набуває особливої актуальності в умовах сучасних глобальних викликів, пов'язаних зі змінами клімату, забрудненням довкілля та зростанням потреби в усвідомленому ставленні до природи. Виховна політика школи орієнтована на системне розуміння екологічних процесів, розвиток відповідальної поведінки, формування ціннісного ставлення до довкілля та усвідомлення особистої ролі кожного в його збереженні [6; 77].

З метою формування екологічної свідомості в закладі реалізуються різноманітні форми екологічної освіти та виховання, інтегровані в навчальний процес і позаурочну діяльність [58].

Зокрема, уроки природознавства, географії, біології активно поєднуються з практичними заняттями, спостереженнями в природі, екологічними конкурсами та дослідницькими проектами.

Учні залучаються до таких ініціатив, як прибирання територій, висаджування квітів і дерев, створення мініпроектів екологічної тематики, участь у заходах до Всесвітнього дня Землі та інших екологічних дат [59].

Основними шляхами здійснення екологічного виховання у ЗЗСО № 192, див. рис. 2.2.

Рис. 2.2. Шляхи здійснення екологічного виховання у ЗЗСО №192 м.

Києва

Рис. 2.2. відображає основні напрями формування екологічної культури та екологічної грамотності учнів, реалізовані у межах виховної діяльності закладу. Ці шляхи охоплюють як освітній компонент, так і практично-прикладні форми, що сприяють розвитку ціннісного ставлення до довкілля. Зокрема:

✓ Проведення уроків екологічного спрямування включає інтеграцію екологічного контексту в зміст таких предметів, як біологія, географія, природознавство, основи здоров'я [77; 80].

✓ Участь у трудових акціях (прибирання території, насадження квітів і дерев) стимулює практичне залучення школярів до покращення довкілля [58].

✓ Створення мініпроектів на екотематику, таких як «Збережемо природу разом» чи «Мій екологічний календар», сприяє осмисленню учнями актуальних екологічних проблем [6].

✓ Святкування екологічних дат, як-от День Землі, підсилює розуміння важливості глобальних природоохоронних ініціатив [59].

✓ Екологічні квести, вікторини, брейн-ринги розвивають екологічне мислення та заохочують до командної роботи [81].

✓ Віртуальні екскурсії до природних парків та національних заповідників розширюють екологічний світогляд учнів [77].

✓ Спостереження в природі та ведення щоденників формують навички дослідницької діяльності й спостережливості [58].

✓ Створення інформаційних стендів, плакатів, виставок активізує творчу діяльність і сприяє поширенню екологічної культури в шкільному середовищі [80].

✓ Проведення спільних екологічних акцій із громадськістю розвиває відповідальність, ініціативність і соціальну активність школярів [59].

Кожен із зазначених напрямів екологічного виховання, представлений на діаграмі, є невід’ємною складовою цілісної виховної системи, що реалізується у ЗЗСО № 192 м. Києва на засадах практичності, науковості та міждисциплінарного підходу. У такий спосіб заклад освіти забезпечує не лише інформаційне наповнення освітнього процесу, а й формування моделей відповідальної екологічної поведінки в учнів [77].

Виховний процес у межах екологічного напрямку організовано з урахуванням сучасних освітніх тенденцій — інтеграції в навчальні дисципліни, застосування практичної спрямованості та проєктного підходу. Основна мета такої діяльності полягає не лише в розширенні знань учнів щодо охорони природи, а й у формуванні внутрішніх переконань, навичок свідомої поведінки та дбайливого ставлення до навколишнього середовища [81].

Особлива увага приділяється діяльнісному компоненту екологічного виховання. Учні беруть участь у дослідницьких спостереженнях, природоохоронних акціях, екологічних проєктах, співпрацюють із громадськими організаціями [80]. З метою підсилення пізнавальної активності та занурення у живу природу доцільно рекомендувати створення у школі «куточка живої природи», який виконуватиме пізнавальну, виховну та естетичну функції [59]. Такий простір сприятиме розвитку спостережливості, відповідальності, екологічного мислення й відчуття причетності до збереження довкілля [6].

Куточок живої природи може стати органічною частиною шкільного екологічного середовища — місцем міжпредметної інтеграції, практичного

досвіду та активного залучення учнів до догляду за рослинами. Саме завдяки такому залученню вдається реалізувати принципи партнерства, співтворчості, а також формувати сталі поведінкові навички у взаємодії з живим світом [58].

Роботу з формування екологічної свідомості можна вважати результативною лише за умови її системності, послідовності та інтеграції в загальну виховну політику закладу [77]. Екологічне виховання не повинне обмежуватися одноразовими акціями — воно має бути органічною складовою навчально-виховного середовища, що сприяє гармонійному розвитку особистості. У цьому контексті особливо актуальними є слова В. Сухомлинського [91].

«Школа майбутнього повинна найповніше використовувати для гармонійного розвитку людини все, що дає природа і що зможе зробити людина для того, щоб природа служила їй. Тільки через це ми повинні берегти і поповнювати природні багатства, які маємо» [42].

Крім того, у школі сталою є традиція проведення тижня екологічної грамотності, у межах якого учні презентують власні міні-дослідження, беруть участь у брейн-рингах, вікторинах, майстер-класах зі створення екологічно безпечних виробів. Така активність сприяє формуванню мотивації до збереження довкілля, розвитку критичного мислення та вміння приймати екологічно обгрунтовані рішення [80; 81].

Таким чином, екологічне виховання у ЗЗСО №192 м. Києва поєднує інформаційно-просвітницьку функцію з практичною діяльністю, формуючи екологічну обізнаність та поведінкову відповідальність. Це забезпечує створення виховного середовища, у якому кожен учень усвідомлює важливість особистого внеску у справу збереження природи та дотримання принципів сталого розвитку [31; 58].

Трудове виховання у ЗЗСО № 192 м. Києва є невід'ємною складовою загальної системи виховної роботи та спрямоване на формування в учнів працелюбності, відповідальності, креативності, уміння працювати в команді та свідомо ставитися до свого професійного майбутнього. Основні завдання цього напрямку — розвиток інтересу до різних сфер діяльності, набуття практичних

навичок, ознайомлення з різноманітними професіями та сприяння свідомому професійному самовизначенню здобувачів освіти [5; 45].

У школі трудове виховання інтегрується через участь учнів у майстернях технологій, діяльність у гуртках, чергуваннях, шкільних ініціативах (наприклад, шкільні ярмарки, виставки поробок, догляд за рослинами на підвіконні чи на пришкільній ділянці), а також допомогу молодшим учням у побутових завданнях. Це сприяє формуванню у школярів не лише трудових умінь, а й таких особистісних якостей, як самостійність, відповідальність, наполегливість [84].

Особливу роль у реалізації трудового виховання відіграє профорієнтаційна складова, яка втілюється через проєкти «Світ професій», «Моя майбутня справа», профорієнтаційні бесіди, екскурсії до підприємств та вищих навчальних закладів, а також запрошення до школи представників різних професій — рятувальників, медиків, працівників культури, підприємців, журналістів. Під час таких зустрічей учні мають можливість ставити запитання, брати інтерв'ю, обговорювати переваги й труднощі певної професії [94].

У межах тематичних тижнів і місячників трудового виховання проводяться:

- ✓ творчі конкурси «Мій кулінарний витвір», «Моя улюблена професія»;
- ✓ виставки виробів з тканини, деревини, паперу, підручних матеріалів;
- ✓ майстер-класи з різних прикладних технік (оригамі, різьблення, гончарство);
- ✓ рольові й інтелектуальні ігри на тему професійної етики;
- ✓ створення учнями презентацій, інформаційних стендів, колажів;
- ✓ шкільна газета з рубриками про трудові досягнення та інтерв'ю з батьками [84].

Такі заходи сприяють розвитку творчого трудового потенціалу, зокрема в декоративно-ужитковому мистецтві, роботі з природними матеріалами, кулінарії, дизайні. Учні не лише опановують технічні навички, а й навчаються естетичному баченню результату, повазі до праці та ресурсів.

Педагогічний колектив ЗЗСО № 192 активно використовує сучасні методи трудового навчання — проєктну діяльність, тренінги, дослідницькі завдання, елементи дизайн-мислення. Наприклад, на уроках технологій учні розробляють

власні вироби, планують етапи виготовлення, підраховують витрати, оцінюють доцільність матеріалів. Такі методи розвивають ініціативність, підприємливість, відповідальність, критичне мислення та навички самоорганізації [5; 83].

У контексті трудового виховання доречно згадати думку В. Сухомлинського:

«Праця — дуже складне явище, в якому розкривається ідейний, емоційний, розумовий, естетичний, психологічний, творчий сенс людського життя, виховання й самовиховання... Завдяки праці, через уміння й майстерність, людина виявляє себе як наймогутніша й наймудріша сила природи» [36].

Таким чином, трудове виховання у ЗЗСО № 192 м. Києва є не формальним компонентом навчального процесу, а системною виховною практикою, що готує учнів до повноцінної участі в житті суспільства, до усвідомленого професійного вибору та самореалізації в майбутньому.

Фізичне виховання у ЗЗСО № 192 м. Києва є важливою складовою цілісного виховного процесу та спрямоване на формування в учнів ціннісного ставлення до власного здоров'я, розвиток фізичних якостей, емоційної стійкості та соціальної активності. Головна мета — не лише забезпечити достатню рухову активність, а й сформувати у здобувачів освіти сталу мотивацію до здорового способу життя [35; 36].

Організація фізично-виховної роботи здійснюється відповідно до Законів України «Про освіту», «Про фізичну культуру і спорт», а також рекомендацій МОН щодо створення здоров'язбережувального освітнього середовища [77], [35]. У школі функціонують уроки фізичної культури, спортивні гуртки, факультативи, а також секції з волейболу, настільного тенісу, шахів. Особлива увага приділяється проведенню спортивних свят, тематичних днів та тижнів, турнірів, квестів і спортивних естафет [65].

Матеріально-технічна база школи включає спортивний зал, футбольне поле, зону для бігу, інвентар для гри у баскетбол, волейбол, настільний теніс, а також обладнання для фіксації нормативів. За сприятливої погоди уроки часто проводяться на свіжому повітрі [67].

Щороку у ЗЗСО №192 організовується тематичний оздоровчий тиждень «За здоровий спосіб життя», що охоплює такі заходи (див. рис. 2.2) [66].

Рис. 2.3. Розклад тематичного оздоровчого тижня «За здоровий спосіб життя» у ЗЗСО № 192 м. Києва

Крім того, школа активно долучається до всеукраїнських ініціатив, зокрема «Олімпійський урок», «Рух — це здорово», організовує майстер-класи з йоги, фітнесу, елементами народних рухливих ігор. У межах фізкультхвилинок, танцювальних флешмобів та активних перерв підвищується загальна рухова активність школярів і покращується емоційне самопочуття [65].

Важливим показником результативності фізичного виховання є сформованість у здобувачів освіти компетентностей з основ здоров'я, вміння обирати активні форми дозвілля, а також стабільне набуття навичок щоденного заняття спортом [66]. Впродовж навчального року проводяться шкільні чемпіонати, дні здоров'я, ранкові руханки в кожному класі, підсумкові тижні спорту з нагородженням активних учасників [67].

Таким чином, фізичне виховання у ЗЗСО № 192 поєднує інформаційно-просвітницьку та практичну функції, сприяє формуванню дисциплінованих, цілеспрямованих, соціально адаптованих учнів, які усвідомлюють значення

фізичної активності для гармонійного розвитку особистості й ефективного функціонування у суспільстві [36].

Інтелектуально-духовне та моральне виховання у ЗЗСО № 192 м. Києва є наскрізним вектором освітньо-виховної діяльності, що реалізується як у межах навчальних дисциплін, так і в позаурочному житті закладу [5; 39]. Вони формують у здобувачів освіти не лише інтелектуальний потенціал, а й світоглядну зрілість, моральну відповідальність, гуманістичні цінності [43; 45].

Моральне виховання пронизує всі аспекти шкільного життя. Здобувачі освіти беруть активну участь у добродійних акціях, благодійних ярмарках, волонтерських ініціативах: від виготовлення листівок для військових до допомоги людям похилого віку. Виховні години присвячуються обговоренню таких тем, як доброта, чесність, толерантність, відповідальність, співчуття, що сприяє формуванню моральної стійкості учнів [84; 91]. Особлива увага приділяється вихованню культури спілкування, поваги до старших, уміння вирішувати конфлікти мирним шляхом [90].

Серед прикладів реалізації морального компонента:

- ✓ тематичні класні години («Повага – цінність у спілкуванні», «Я і мої принципи»);
- ✓ соціальні практикуми про справедливість, дружбу, відповідальність;
- ✓ перегляд та обговорення художніх фільмів із моральною проблематикою («Нескорений», «Політ золотої мушки»);
- ✓ клуби поезії та риторики, вивчення віршів про честь і гідність;
- ✓ створення мотиваційних есе та проєктів про людські чесноти на основі фольклору [96].

Інтелектуально-духовне виховання є не менш важливим компонентом. Його мета — формування в учнів інтересу до пізнання, вміння осмислювати нову інформацію, критично мислити, генерувати нові ідеї. Цей напрям реалізується через:

- ✓ участь у тижнях науки, інтелектуальних вікторинах, брейн-рингах, марафонах знань;

- ✓ організацію круглих столів, наукових пікніків, виставок науково-популярної літератури;
- ✓ участь у Всеукраїнських турнірах юних істориків, правознавців, конкурсах STEM-досліджень;
- ✓ роботу літературних клубів, де учні презентують рецензії, есе, аналітичні проєкти [39; 63].

У межах інтелектуально-духовного виховання в ЗЗСО № 192 м. Києва учні беруть участь у літературних читаннях, творчих конкурсах, декламаціях поезій. Прикладом є публічний виступ учнів 11-А класу з читанням вірша Миколи Вінграновського «Сеньйорито акаціє, добрий вечір», розміщений у відкритому доступі на платформі YouTube, див. рис. 2.4. Відео ілюструє зацікавленість старшокласників українською літературою та розвиток їх естетичного, морального й емоційного потенціалу [67].

Рис. 2.4. Відео декламації вірша Миколи Вінграновського учнями 11-А класу ЗЗСО № 192 м. Києва

Під час виховних заходів відбуваються обговорення творів Ліни Костенко, Григора Тютюнника, Валерія Шевчука, що дозволяє учням осмислити духовну спадщину народу та сформувати власну громадянську позицію [91].

Уся діяльність координується адміністрацією школи та педагогічним колективом у співпраці з батьками, бібліотеками, культурними установами, громадськими організаціями [67]. Такий підхід забезпечує створення єдиного виховного простору, що відповідає на актуальні виклики й запити сучасної молоді.

Таким чином, у ЗЗСО № 192 м. Києва моральне та інтелектуально-духовне виховання реалізуються не як окремі ініціативи, а як цілісна міждисциплінарна система. Вона спрямована на розвиток гармонійної, культурної, інтелектуально зрілої, морально відповідальної особистості, здатної до осмисленого вибору, самореалізації та активної участі в житті суспільства [5; 84].

У сучасних умовах тема гуманності, благодійності та волонтерства набуває особливого значення у виховному процесі. Виховання милосердя, емпатії, здатності до безкорисливої допомоги — це не просто освітні цілі, а відповідь школи на виклики сучасного суспільства [34].

Саме в закладах загальної середньої освіти формується основа таких рис, як чуйність, солідарність, доброзичливість, що є надзвичайно важливими для сталого громадянського суспільства [52; 94].

У ЗЗСО № 192 м. Києва благодійна та волонтерська діяльність інтегрована в систему виховної роботи як окремий напрям соціального виховання. Учні беруть активну участь у шкільних акціях: «Подаруй добро», «Зігрій воїна», «Лист пораненому», «Тепло сердець для дітей-сиріт» [59].

У співпраці з учителями та батьками організуються благодійні ярмарки, збір книжок, канцтоварів, теплого одягу, продуктів для людей у складних життєвих обставинах [75].

Прикладом такої діяльності є щорічна акція «Листівка з добром», у межах якої учні власноруч виготовляють вітальні листівки для військовослужбовців, пацієнтів онкогематологічних центрів, дітей-переселенців [33; 74].

Особливо зворушливим є те, що здобувачі освіти не обмежуються матеріальною допомогою — вони прагнуть надати емоційну підтримку через щирі слова, творчі роботи, власні ініціативи [1; 12].

На особливу увагу заслуговують міжшкільні партнерські ініціативи, у яких бере участь ЗЗСО № 192. Школа співпрацює з громадськими фондами, територіальними центрами соцдопомоги, дитячими будинками та військовими частинами [14; [67].

Учнівська молодь бере участь у всеукраїнських челенджах «Добро об'єднує», «Діти допомагають дітям», «Подарунок захиснику», а в межах тижня

добрих справ — організовує прибирання прибудинкових територій людей поважного віку [70].

У рамках патріотичного волонтерства у школі проводяться тематичні години спілкування, зустрічі з волонтерами, учасниками бойових дій, представниками благодійних фондів. Учні готують інтерв'ю, збирають історії героїзму, виготовляють патріотичну символіку, плакати, стенди [61; 74].

Також педагогічний та учнівський колективи школи долучаються до волонтерських ініціатив у підтримку родин, які постраждали внаслідок війни, допомагають сім'ям переселенців, у тому числі з онкохворими дітьми, через акції «Допоможемо разом» і «Малюнок надії» [59; 88].

Такий підхід дає змогу не лише виховувати морально стійких і чуйних учнів, а й формувати активну громадянську позицію [38].

Важливо, що в закладі благодійність розглядається не як разова акція, а як стиль життя, що підтримується спільною атмосферою взаємопідтримки в колективі [45].

Завдяки впровадженню системної благодійної та волонтерської діяльності в освітній процес ЗЗСО № 192 м. Києва формує нове покоління молоді, здатне діяти не лише за власними інтересами, а й задля підтримки інших, для утвердження гуманістичних цінностей у суспільстві [1; 94].

З метою вивчення ефективності реалізації ключових напрямів виховної діяльності в ЗЗСО № 192 м. Києва було проведено порівняльне двоетапне анкетування учнів у вересні 2023 року та квітні 2024 року [67].

Опитування дало змогу проаналізувати динаміку змін у сприйнятті виховного процесу здобувачами освіти, виявити сильні сторони роботи та напрями для подальшого вдосконалення [71].

Результати дослідження показали позитивну тенденцію: учні відзначили зростання мотивації до участі у виховних заходах, активніше долучались до шкільних ініціатив, акцій, спортивних, екологічних і волонтерських проєктів [66].

Також було зафіксовано підвищення рівня обізнаності щодо ключових виховних тем, зокрема національно-патріотичного виховання, здорового способу

життя, екологічної культури, профорієнтації та морально-етичних орієнтирів [50; 39].

Дані анкетування проаналізовані та узагальнені на рис. 2.5, який ілюструє динаміку підвищення якості виховної роботи в закладі. Отримані результати стали основою для коригування виховної програми, посилення акцентів на актуальних напрямках і вдосконалення інструментів педагогічного впливу [96].

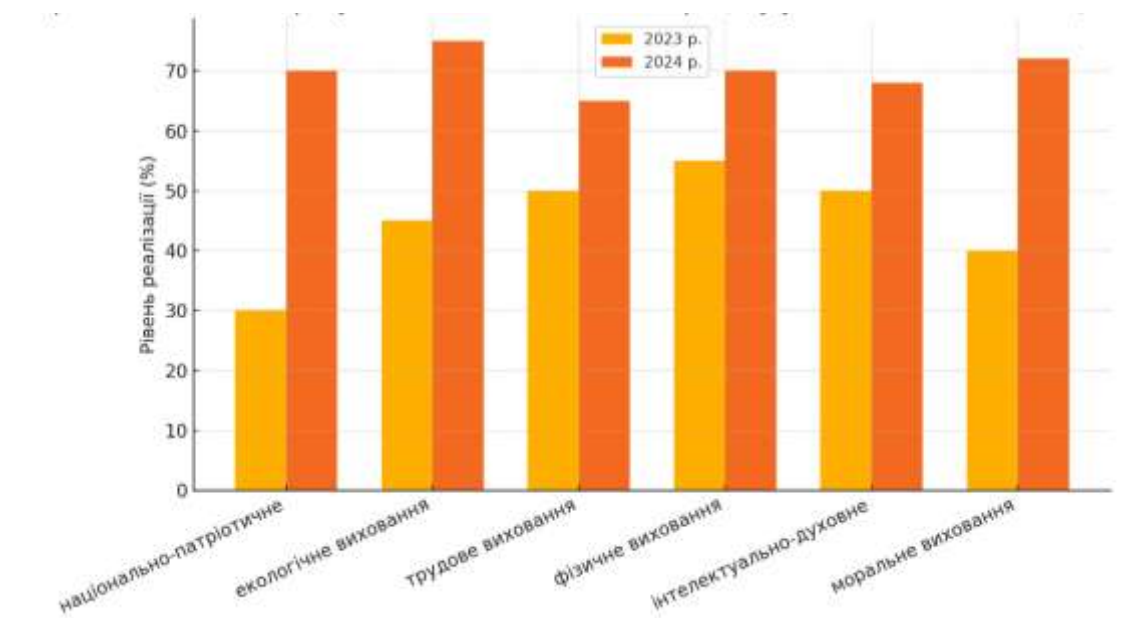

Рис. 2.5. Порівняльний аналіз результативності виховного процесу у ЗЗСО № 192 м. Києва (2023–2024 р.)

За результатами внутрішнього моніторингу та спостережень за участю педагогічного колективу, класних керівників і здобувачів освіти було проведено оцінку ефективності реалізації ключових напрямів виховної роботи у 2023 та 2024 навчальних роках.

Згідно з даними, що демонструє рис. 2.5:

Національно-патріотичне виховання продемонструвало значне зростання (з 38 % у 2023 р. до 75 % у 2024 р.), що зумовлено розширенням участі учнів у проєктах громадянської активності, флешмобах, уроках звиятиги, а також взаємодією з ветеранами та місцевими органами самоврядування [50; 79].

Екологічне виховання також зміцнило позиції (від 52 % до 80 %) завдяки впровадженню екологічних ініціатив, STEM-проєктів, участі в акціях із озеленення, сортування сміття, підвищенню практичної значущості заходів [31; 80].

Трудове виховання зросло на 15 % завдяки активізації профорієнтаційної роботи, виставок творчих робіт і майстер-класів [86].

Фізичне виховання показало сталий розвиток: з 60 % до 72 %, що відображає впровадження тематичних тижнів, змагань, флешмобів і Олімпійських уроків [35; 77].

Інтелектуально-духовне виховання зміцнилося з 58 % до 74 % — це наслідок успішної реалізації предметних тижнів, інтелектуальних турнірів, читацьких клубів [5; 6; 84].

Моральне виховання досягло 78 %, що є результатом системної роботи з учнями в напрямках доброчинності, волонтерства, гуманістичних цінностей [84; 85].

Ці показники підтверджують, що у 2023-2024 р. ЗЗСО № 192 м. Києва послідовно реалізує стратегію створення виховного середовища, спрямованого на гармонійний розвиток особистості, формування ціннісних орієнтирів і життєвих компетентностей учнів [1; 39; 96].

Узагальнюючи результати аналізу організації виховного процесу у ЗЗСО № 192 м. Києва, можна стверджувати, що системна, цілеспрямована та ціннісно орієнтована діяльність у цій сфері створює надійне підґрунтя для гармонійного розвитку особистості здобувача освіти [45; 53].

Школа демонструє приклад того, як сучасний заклад загальної середньої освіти може ефективно реалізовувати ключові напрями виховання — національно-патріотичне, екологічне, трудове, фізичне, інтелектуально-духовне та моральне — з урахуванням сучасних викликів, потреб учнів і суспільних запитів [50; 51; 63].

Особливу увагу варто зосередити на глибокому усвідомленні виховної мети, змістовному плануванні роботи та формуванні відповідної виховної політики, яка поєднує державні стратегії з практичними потребами конкретного освітнього середовища [64].

Реалізація виховного процесу у ЗЗСО №192 м. Києва відбувається відповідно до положень Концепції Нової української школи, Національної

стратегії розвитку освіти, Закону України «Про освіту», Конвенції про права дитини та інших актуальних нормативно-правових документів [25; 35; 50; 76].

Виховання в школі розглядається як інтегрований і міждисциплінарний компонент, що охоплює як освітні програми, так і позаурочну діяльність [63].

Для підвищення ефективності виховного процесу доцільно дотримуватись низки принципових положень:

- чітке визначення цілей і завдань виховання відповідно до семестру, навчального року, конкретної вікової категорії здобувачів освіти [96];
- усвідомлений вибір форм і методів виховної діяльності, з орієнтацією на реальні інтереси, потреби, рівень соціальної зрілості учнів [43; 44];
- поєднання традиційних та інноваційних підходів до організації виховання, залучення проектних, діяльнісних, ігрових, інтерактивних методів [41; 100];
- створення умов для цілісного виховного простору, у якому діють принципи педагогіки партнерства, співпраці з батьківською громадськістю, громадськими організаціями, установами культури, охорони здоров'я, соціального захисту.

Педагогічним працівникам необхідно систематично підвищувати рівень власної професійної майстерності шляхом удосконалення методики виховання, вивчення сучасних моделей освітньої взаємодії, аналізу ефективності застосованих форм і засобів виховного впливу. Особливої актуальності набуває опанування технологіями ціннісного, аксіологічного, компетентнісного підходів, що дозволяє впроваджувати змістовну й життєво значущу виховну діяльність.

Таким чином, виховна робота у ЗЗСО № 192 м. Києва має бути спрямована не лише на забезпечення формальної активності, а на формування свідомої, духовно зрілої, патріотично налаштованої, соціально відповідальної та життєво компетентної особистості, здатної діяти в умовах викликів XXI століття й робити внесок у розвиток України та світової спільноти.

2.3. SWOT-аналіз виховної діяльності ЗЗСО №192 м. Києва

Для вдосконалення виховної роботи у ЗЗСО № 192 м. Києва систематично проводиться аналіз стану та ефективності її реалізації. Один із дієвих інструментів такого аналізу — це SWOT-аналіз, що дозволяє визначити сильні та слабкі сторони внутрішнього середовища закладу, а також зовнішні можливості та потенційні загрози, які впливають на організацію виховного процесу [64; 96].

SWOT-аналіз у межах виховної діяльності охоплює такі основні категорії, див. рис. 2.6.

Рис. 2.6. Основні категорії SWOT-аналізу виховної діяльності у ЗЗСО № 192 м. Києва

Результати SWOT-аналізу подано у табл. 2. 1:

Як видно з табл. 2.1, результати проведеного SWOT-аналізу дозволяють всебічно оцінити стан організації виховної діяльності у ЗЗСО № 192 м. Києва, виокремити ключові переваги закладу, актуальні проблеми, потенційні можливості та ризики, що потребують управлінського реагування. Це створює підґрунтя для вироблення ефективної стратегії вдосконалення виховної системи з урахуванням сучасних освітніх викликів і соціального контексту.

Серед сильних сторін закладу визначено наявність кваліфікованого та досвідченого педагогічного колективу, системну організацію виховної роботи на основі календарно-тематичних планів, активне впровадження ціннісного виховання, регулярну участь учнів у волонтерських, благодійних і соціально важливих ініціативах [1; 45; 96]. Важливим чинником також є стабільна взаємодія школи з батьківською спільнотою, закладами культури, бібліотеками та громадськими організаціями [14; 59; 67]. У сукупності ці позиції сприяють

формуванню в учнів ключових життєвих компетентностей, розвитку морально-етичних якостей, патріотичних переконань і громадянської активності [4; 5; 84].

Таблиця 2. 1

SWOT-аналіз виховної діяльності ЗЗСО №192 м. Києва

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)	Можливості (O)	Загрози (T)
Активне учнівське самоврядування та участь у благодійних, екологічних, патріотичних ініціативах.	Обмежена кількість ресурсів для реалізації проєктів (техніка, фінансування).	Співпраця з громадськими організаціями, участь у грантових програмах, культурних і соціальних ініціативах.	Високий рівень емоційного вигорання серед педагогів, недостатній рівень мотивації в окремих учнів.
Розвинена система традицій виховної роботи (тижні, дні здоров'я, виставки, проєкти).	Нерівномірна активність учнів у класах, низький рівень ініціативи в частини учнів.	Підтримка з боку батьківської громади, розширення партнерських проєктів.	Вплив інформаційного простору, ризику асоціальної поведінки в соціальних мережах.
Кваліфіковані педагоги, наявність творчих наставників, що активно впроваджують інновації.	Недостатня кількість годин, відведених на виховну діяльність.	Участь у всеукраїнських та міських конкурсах, платформах для підвищення кваліфікації.	Зміна соціально-психологічного клімату в країні (воєнний стан, кризи).
Системність у плануванні виховної діяльності, інтеграція з освітнім процесом.	Обмежена участь батьків у позакласному житті школи.	Доступ до онлайн-ресурсів, застосування інноваційних технологій (Moodle, Zoom, інтерактивні платформи).	Посилення стресових факторів серед здобувачів освіти.

Водночас було виявлено низку слабких сторін, які потребують додаткової уваги. Серед них — нерівномірна участь учнів у виховних заходах, зокрема недостатнє залучення окремих категорій здобувачів освіти, низька мотивація до саморозвитку в частини школярів, обмежене використання цифрових інструментів і сучасних інтерактивних форматів у позаурочній діяльності [41; 57]. Також виявлено потребу в оновленні методик індивідуальної роботи з учнями, що перебувають у соціальній групі ризику [10; 84].

SWOT-аналіз дозволив ідентифікувати значні можливості розвитку. Серед них — розширення партнерства з музеями, театрами, закладами культури, волонтерськими організаціями [14; 61]; активніше залучення школярів до

соціально важливих і профорієнтаційних проєктів [69]; упровадження інноваційних виховних технологій (вебквести, освітні марафони, цифрові платформи) [41; 64]; участь у грантових конкурсах для оновлення матеріально-технічної бази виховної роботи [56].

Разом із тим виявлено низку зовнішніх загроз. Серед них — зниження ролі сімейного виховання, особливо в умовах воєнного стану [64]; психологічна нестабільність учнів, пов'язана з тривалим перебуванням у стресовому середовищі [10]; деструктивний інформаційний вплив ЗМІ та соціальних мереж [57]; недостатній рівень фінансування виховної галузі [49]; ризик емоційного вигорання в окремих педагогів через надмірне навантаження [11].

Отже, проведений аналіз підтверджує доцільність впровадження стратегічного підходу до управління виховною діяльністю у ЗЗСО № 192 м. Києва. Для забезпечення ефективного функціонування виховної системи та її відповідності потребам сучасного учня і соціальним викликам рекомендовано впровадити такі напрями вдосконалення:

- модернізація виховної системи з урахуванням принципів Нової української школи, педагогіки партнерства, демократичного врядування;
- розробка й впровадження нових форм змістовного дозвілля — культурних майстерень, міні-фестивалів, клубів за інтересами;
- посилення ролі учнівського самоврядування як інструменту громадянського становлення й лідерського розвитку;
- оновлення методичного супроводу виховної діяльності на основі міждисциплінарного підходу, інтеграції цифрових ресурсів і креативних практик;
- активізація профорієнтаційної роботи — через інтерактивні проєкти, екскурсії, зустрічі з представниками різних професій;
- створення умов для розвитку особистості учня шляхом впровадження тренінгів з емоційного інтелекту, практикумів, індивідуальних консультацій, соціальних ініціатив;
- забезпечення психологічної підтримки учнів, зокрема через формування діагностично-корекційного комплексу інструментів, спрямованих на розвиток самооцінки, життєстійкості та готовності до самовизначення.

Усі запропоновані підходи до вдосконалення виховного простору мають бути інтегровані в загальну стратегію розвитку ЗЗСО № 192 м. Києва та стати основою для реалізації виховної політики закладу в наступному навчальному році.

Висновки до другого розділу

Управління виховною діяльністю в сучасному закладі освіти потребує не лише формального дотримання державних нормативів, а й стратегічного підходу, здатного забезпечити цілісність виховного середовища, його практичну спрямованість та індивідуалізацію. Важливо не лише забезпечити планування й організацію виховної роботи, а й постійно оновлювати її зміст, інструменти, підходи до взаємодії з учнями. Результати аналізу свідчать, що в управлінні виховною діяльністю ЗЗСО № 192 м. Києва вже зроблено низку кроків у правильному напрямі, однак деякі аспекти потребують вдосконалення.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна стверджувати, що виховна діяльність у ЗЗСО № 192 м. Києва має чітко виражену організаційну структуру, базується на ціннісному підході й реалізується відповідно до державної політики та принципів НУШ. Школа інтегрує виховну роботу в загальний освітній процес, забезпечуючи можливості для формування ключових життєвих компетентностей, патріотичної свідомості, соціальної активності та толерантності.

Разом із тим, аналіз реалізації ключових напрямів виховної діяльності — патріотичного, екологічного, трудового, фізичного, інтелектуально-духовного та морального — свідчить про фрагментарність у застосуванні інноваційних підходів, обмежене використання цифрових технологій, а також низьку залученість окремих категорій учнів. Відчувається нестача системної роботи з учнями, що перебувають у соціальній групі ризику, і відсутність цілісного підходу до підтримки їхнього соціального та емоційного розвитку.

SWOT-аналіз виховної діяльності показав наявність низки сильних сторін — зокрема, активної позиції вчителів, наявності традицій волонтерства,

співпраці з позашкільними закладами та реалізації змістовних позакласних заходів. Однак водночас виявлено важливі слабкі місця, що потребують адміністративної реакції: недостатню мотивацію учнів до участі в ініціативах, нестабільну психологічну атмосферу, дефіцит інновацій у виховній діяльності та ризику емоційного вигорання серед педагогів.

Отже, виховний процес у ЗЗСО № 192 м. Києва потребує оновлення й стратегічного переосмислення. Зокрема, важливо посилити цілеспрямовану діяльність у напрямі персоналізованої роботи з учнями, ширше впроваджувати цифрові й проєктні формати взаємодії, створювати безпечний простір для самореалізації кожного школяра. Ці кроки є необхідною умовою для забезпечення якісного виховання в умовах сучасних викликів і змін. Рекомендації щодо цього подано у наступному розділі.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ЗЗСО № 192 м. КИЄВА

3.1. Трансформація організації виховного процесу у ЗЗСО № 192 м. Києва в умовах воєнного стану

В умовах воєнного стану, який в Україні триває з 2022 року, система загальної середньої освіти зазнає суттєвих викликів, зокрема й у сфері організації виховного процесу. Зміни у соціально-політичній ситуації, загроза безпеці життя, постійне психологічне напруження та необхідність дистанційного чи змішаного навчання вимагають переосмислення підходів до виховання здобувачів освіти [10; 64; 99]. Особливої актуальності набуває формування в учнів моральної стійкості, адаптивності до змін, критичного мислення, емпатії, здатності діяти в умовах невизначеності та загроз [1; 45; 96].

У ЗЗСО № 192 м. Києва трансформація виховного процесу відбувається з урахуванням викликів воєнного часу. Освітній заклад адаптує виховну діяльність до реалій сьогодення шляхом впровадження ціннісно орієнтованого виховання, що ґрунтується на національній ідентичності, патріотизмі, духовній єдності та соціальній відповідальності [50; 51; 88]. У практику шкільного життя включаються теми безпеки, протимінної грамотності, кібербезпеки, психологічного самозахисту, допомоги ближнім, а також розвиток соціальних зв'язків у шкільному колективі та громадах [10; 49].

У правовому вимірі організація виховного процесу в умовах воєнного стану спирається на положення Закону України «Про освіту» [35], Закону «Про повну загальну середню освіту» [36], Концепцію Нової української школи [51] та Державні стандарти початкової і базової середньої освіти [25; 26]. Виховання розглядається не як додаткова складова, а як цілісна частина освітнього процесу, що забезпечує всебічний розвиток особистості, формування ключових компетентностей та стійкої громадянської позиції, здатної протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам [63; 96].

У цьому контексті зростає значення таких ключових компетентностей, як громадянські, соціальні, інформаційно-комунікаційні, екологічні, емоційно-етичні [25; 31]. Освітній процес у ЗЗСО №192 м. Києва зорієнтований на розвиток здатності учнів до самонавчання, саморегуляції, психологічної стійкості, командної роботи, медіаграмотності та здатності ухвалювати відповідальні рішення [10; 64]. Педагогічна діяльність набуває акценту на підтримці внутрішньої мотивації, емпатії, взаємодопомоги, що є базою для формування життєстійкості школярів [1; 57].

У процесі трансформації виховного середовища ЗЗСО № 192 м. Києва особливу увагу приділено реалізації державного стандарту початкової освіти [26], який визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей учнів. Виховна складова початкової ланки виступає базисом для подальшого формування життєвих цінностей і переконань, що є особливо важливим в умовах воєнного стану [64].

Метою виховної роботи на рівні початкової освіти є забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини, її талантів, творчого потенціалу, соціальних компетентностей, емоційної стійкості та громадянської свідомості [25; 63]. У ЗЗСО № 192 ці завдання реалізуються через залучення учнів до добродійних ініціатив, ігрових проєктів на патріотичну тематику, шкільних свят, спортивних змагань, флешмобів єдності, а також через систему класних годин із темами духовного збагачення, безпеки, гідності та співчуття [59; 84].

В умовах війни посилено значення таких ціннісних орієнтирів, як:

- визнання унікальності дитини, що втілюється через адаптивний підхід до виховання, залучення до індивідуалізованих форм підтримки, забезпечення інклюзивного середовища [26; 35];
- цінність дитинства, яка зберігається через створення безпечного, підтримувального простору, де дитина може вчитися, гратися та розвиватися без страху [10; 49];
- радість пізнання, що реалізується через квести, пошукову діяльність, творчі конкурси та тематичні виставки [64];

- формування здорового способу життя, що включає регулярні руханки, заняття спортом, бесіди про безпеку та ментальне здоров'я [25; 31];
- утвердження людської гідності через систематичне впровадження морально-етичного змісту в освітній процес, виховання через приклад, обговорення життєвих історій та героїчних вчинків [84; 91];
- плекання любові до Батьківщини, що проявляється через участь у патріотичних акціях, написання листів підтримки захисникам, проекти про історію рідного краю, символіку та мову [4; 88];
- громадянська позиція формується через залучення до діяльності шкільного самоврядування, проектів добрих справ, шефської допомоги, просвітницьких ініціатив [50; 70].

У такий спосіб у ЗЗСО № 192 м. Києва здійснюється комплексне виховання початкової школи на основі принципів НУШ, що передбачає не лише передачу знань, а й розвиток життєвої компетентності, самоповаги, емпатії та дійсної готовності учнів брати участь у відбудові суспільства та служінні своїй державі [51; 63].

Це особливо важливо в умовах воєнного часу, коли школа стає не лише освітнім, а й гуманітарним центром формування духовно зрілої, відповідальної молоді [1], [50].

Як видно з оновлених державних стандартів, ключові компетентності здобувачів освіти є базовою платформою для побудови ефективного виховного процесу [25; 26]. У ЗЗСО № 192 м. Києва, особливо в умовах воєнного стану, ці компетентності трансформуються в практичні виховні орієнтири, що сприяють формуванню морально й громадянсько зрілої особистості, здатної до дій у кризових ситуаціях, до співпереживання, до самореалізації та конструктивного внеску в суспільне життя [35; 96].

Вільне володіння державною мовою розвивається у закладі не лише на уроках, а й через позакласні заходи, що включають виступи, читання вголос, шкільні радіоефіри, участь у літературних конкурсах, що поглиблюють любов до рідного слова, розвивають мовленнєву культуру та виховують патріотизм [67; 83].

У складних умовах сьогодення особливо важливим є розвиток громадянських і соціальних компетентностей: у школі проводяться проєкти на тему прав людини, толерантності, миротворчої поведінки; учні беруть участь у волонтерських ініціативах, допомозі ВПО, написанні листів підтримки захисникам. Акцент робиться на здатності бути відповідальним, діяти за принципами справедливості та поваги до людської гідності [4; 34; 70].

Математична, природнича та інноваційна компетентності інтегруються у виховну роботу через STEM-ініціативи, дослідницькі практикуми, еко-проєкти, які формують критичне мислення та вміння використовувати наукові знання для вирішення реальних проблем [41; 64]. Наприклад, в межах проєкту «Жива природа – жива Україна» учні досліджували екологічний стан пришкольньої ділянки та розробляли пропозиції щодо її озеленення.

Не менш важливими є інформаційно-комунікаційна та підприємницька компетентності. У школі реалізуються міні-проєкти з бюджетування шкільного життя, організації благодійних ярмарків, навчальні тренінги з цифрової безпеки, що формують відповідальність, ініціативність, фінансову обізнаність [3; 8].

У світлі освітньої реформи, зокрема в умовах воєнного стану, концепція Нової української школи набуває особливої актуальності. Вона передбачає не лише набуття знань, а й формування цілісної особистості – патріота з активною громадянською позицією, здатного до критичного мислення, морального вибору та відповідальних дій [51; 63; 96]. Такий випускник повинен бути інноватором, готовим навчатися впродовж життя, змінювати суспільство, розвивати економіку й працювати задля добробуту своєї держави.

В умовах повномасштабної війни, яку веде російська федерація проти України, трансформація виховної системи у ЗЗСО № 192 м. Києва набуває стратегічного значення. Зростає потреба в активному переосмисленні підходів до формування патріотичних почуттів, посиленні духовно-морального та громадянського потенціалу учнів [4; 50; 74]. Виховання нового українця передбачає глибоке засвоєння національних цінностей, готовність до захисту суверенітету й свободи, шанобливе ставлення до історії, культури й традицій Українського народу [45; 87].

Організація національно-патріотичного виховання у ЗЗСО № 192 здійснюється на основі Стратегії національно-патріотичного виховання, затвердженої Указом Президента України від 18 травня 2019 року №286/2019 [79], а також ряду державних і місцевих цільових програм [70; 74]. У школі впроваджуються форми роботи, що спрямовані на розвиток громадянської зрілості та моральної відповідальності учнів: відкриті уроки мужності, тематичні виставки, зустрічі з військовими, волонтерами, родинами загиблих, благодійні акції на підтримку ЗСУ, написання листів-подяк і створення відеороликів-послань захисникам [33; 59].

Разом з цим у ЗЗСО № 192 набувають актуальності й інші напрями, що формують національну ідентичність: духовно-моральне виховання (через уроки доброти, ціннісні бесіди, літературні читання) [1; 6], військово-патріотичне (через стройову підготовку, дні цивільного захисту, ознайомлення з основами військової справи) [73], екологічне (через участь у природоохоронних проєктах, шкільних екопатрулях тощо) [31; 80; 81]. Такі напрями забезпечують не лише знання, а й світоглядну трансформацію молодого покоління.

Формування ціннісних орієнтирів, патріотичної свідомості та активної громадянської позиції учнів у ЗЗСО № 192 м. Києва має спиратися на реальні історичні приклади боротьби Українського народу за свободу, державність і гідність [14; 32; 33]. В умовах воєнного стану ці питання набувають особливої актуальності, адже саме зараз школярі є свідками подій, які формують нову національну ідентичність. Виховна діяльність школи спрямована на відновлення історичної пам'яті, формування у здобувачів освіти глибокої поваги до героїв минулого та сьогодення [69; 70].

У виховному процесі важливо приділяти увагу не лише загальним подіям, а й конкретним особистостям. Уроки історичної пам'яті, класні години, квести та проєкти у ЗЗСО № 192 акцентують увагу на подвигах Українських Січових Стрільців, борців за незалежність УНР і ЗУНР, учасників визвольної боротьби УПА, дисидентів, Героїв Небесної Сотні, воїнів АТО/ООС і сучасних Захисників України [14; 33].

Особливе значення надається висвітленню ролі наших земляків — випускників школи, які стали волонтерами, військовослужбовцями, медиками на передовій [34; 59].

Шанування пам'яті жертв тоталітарних режимів, зокрема жертв Голодомору, репресій, депортацій — ще один важливий аспект національно-патріотичного виховання [33; 70]. У ЗЗСО №192 щорічно проводяться акції «Запали свічку пам'яті», виставки, тематичні уроки та створюються інформаційні стенди, які сприяють осмисленню трагічних сторінок української історії та вихованню на їх основі гідності, співпереживання і відповідальності [32; 52].

Разом із тим виховання не обмежується лише трагічним досвідом. У школі поширюється інформація про досягнення українців у різних галузях: наука, освіта, культура, спорт, мистецтво [67; 83]. Виховні заходи включають презентації про видатних діячів, зустрічі з митцями, науковцями, перегляди фільмів про сучасні успіхи українців на міжнародній арені. Акцент робиться і на внеску національних меншин, представників різних народностей, що живуть в Україні, у розбудову держави та її захист [14; 50].

Уся виховна діяльність ЗЗСО № 192 м. Києва реалізується у контексті міжкультурного діалогу. Патріотизм не протиставляється культурній різноманітності, а навпаки — ґрунтується на її прийнятті [70; 88]. У школі культивується ідея єдності навколо спільних для всіх громадян України цінностей: свободи, гідності, миру, демократії. Через виховні заходи школярі вчаться бачити в кожному — незалежно від мови, віри чи етнічного походження — гідного члена українського суспільства. Саме такий підхід відповідає духу сучасного громадянського суспільства та завданням трансформації виховання в умовах воєнного часу [1; 10].

В умовах збройної агресії російської федерації проти України національно-патріотичне виховання набуло виняткового значення у структурі загальної виховної політики ЗЗСО № 192 м. Києва [79; 88]. Сучасна система виховання потребує не лише оновлення, а й докорінного переосмислення з урахуванням реалій воєнного часу. На тлі прямих загроз державному суверенітету,

інформаційних викликів та психологічної нестабільності суспільства школа відіграє ключову роль у формуванні нового покоління українців — свідомих, морально стійких, відповідальних і відданих своїй державі громадян [50], [4].

У ЗЗСО № 192 м. Києва національно-патріотичне виховання реалізується через цілісну систему заходів, що базується на таких цінностях: повага до державної символіки (Прапора, Герба, Гімну України), активна громадянська позиція, пріоритет прав людини, екологічна свідомість, толерантність до національно-культурного розмаїття, готовність до оборони Батьківщини [14; 50; 61; 74]. У школі проводяться патріотичні флешмоби, уроки мужності, зустрічі з ветеранами, акції на підтримку ЗСУ, благодійні ярмарки та збори допомоги для військових. Така діяльність виховує повагу до подвигу, героїзму, служіння суспільству [4; 33; 79].

Під час виховного процесу акцент робиться на формуванні ціннісного ставлення до українського народу, нації, держави як до спільного надбання. Цьому сприяють тематичні тижні (до Дня захисника України, Дня української державності, Дня Соборності тощо), участь учнів у проєктах, пов'язаних з історією визвольних змагань, героїкою Небесної Сотні, подіями Революції Гідності [33; 50]. У школі також впроваджено практику створення інформаційних стендів, відеопрезентацій, проєктів-досліджень на теми боротьби за незалежність України та прикладів сучасного героїзму [67].

Окрему увагу приділено військово-патріотичному вихованню, яке в умовах воєнного стану розглядається не як факультативний компонент, а як необхідна складова виховного середовища [73; 74]. Учні ЗЗСО № 192 залучаються до шкільних уроків захисту України, вивчають основи цивільного захисту, беруть участь у навчаннях з евакуації, тренінгах з домедичної допомоги, інформаційних бесідах про воєнну безпеку, основи поведіння під час обстрілів. Залучення до партнерства з військовими частинами, ветеранськими організаціями, територіальною обороною дозволяє формувати в учнів відповідальність за майбутнє своєї держави [33; 79].

Як показує аналіз виховної діяльності у ЗЗСО № 192 м. Києва, в умовах воєнного стану особливої актуальності набуває системна організація військово-

патріотичного та громадянсько орієнтованого виховання. Цей напрям має бути не лише допоміжним, а інтегрованим у всі рівні виховної політики закладу освіти, спрямованим на цілеспрямовану підготовку молоді до активної участі в суспільному житті, національній безпеці та формуванні державницького мислення [70; 79; 88].

У ЗЗСО № 192 м. Києва патріотичне виховання реалізується через систему тематичних заходів, що спрямовані на утвердження в свідомості учнів національних цінностей, гордості за державу, поваги до її символіки, історії та захисників [45; 50]. Виховні години, зустрічі з військовими, заходи на честь Дня захисників і захисниць України, екскурсії до музеїв, участь у волонтерських проєктах – усе це сприяє формуванню цілісного образу учня-громадянина, здатного не лише усвідомлювати свою роль у суспільстві, а й діяти в інтересах спільноти [1; 33].

З метою ефективної реалізації національно-патріотичного виховання в умовах воєнного стану у ЗЗСО № 192 м. Києва, доцільно впроваджувати системний підхід, що передбачає інтеграцію виховних заходів у всі сфери діяльності школи, залучення партнерських організацій, учнівського самоврядування та родинного середовища [74; 70].

Основні напрями, форми реалізації та очікувані результати представлені в табл. 3.1.

У табл. 3.1 представлено основні напрями, форми реалізації та очікувані результати національно-патріотичного виховання в ЗЗСО № 192 м. Києва в умовах воєнного стану. Запропоновані заходи охоплюють громадянське, військове, моральне, волонтерське та профорієнтаційне виховання, спрямоване на формування в учнів стійкої громадянської позиції, духовної зрілості, готовності до служіння суспільству та захисту держави.

Сучасна виховна система школи передбачає поступове формування у молоді морально-етичних орієнтирів, поваги до закону, готовності брати участь у процесах державотворення [4; [33; 50]. Серед ключових завдань – підвищення престижу військової служби, культивування образу військового як героя, формування готовності до захисту держави, розвиток стійкості, дисципліни,

мужності. У закладі також реалізуються елементи початкової військової підготовки у межах курсу «Захист України» та на гурткових заняттях, а також під час участі у шкільних інструктажах, евакуаційних тренуваннях, уроках цивільного захисту [73; 74].

Таблиця 3.1

Форми реалізації національно-патріотичного виховання у ЗЗСО

№192 м. Києва в умовах воєнного стану

Напрямок діяльності	Форма реалізації	Очікуваний результат
Громадянсько-патріотичне виховання	Проведення уроків мужності, участь у флешмобах, акція «Лист пораненому захиснику», уроки про Героїв України	Усвідомлення цінностей державності, гордості за захисників
Військово-патріотичне виховання	Перегляди відео з бойовими хроніками, зустрічі з ветеранами, проект «Захисник у моїй родині»	Підвищення престижу військової служби, готовність до оборони
Духовно-моральне виховання	Обговорення притч, фільмів, вивчення віршів Ліни Костенко, шкільна акція «Доброчинність – наш шлях»	Розвиток емпатії, чуйності, моральної свідомості
Волонтерська діяльність	Благодійні ярмарки, збір речей для ВПО, створення малюнків для ЗСУ, участь у шкільному волонтерському загоні	Формування активної громадянської позиції
Профорієнтація та зв'язок із ЗСУ	Експерсії до військових частин, зустрічі з капеланами, дні відкритих дверей у вишах МВС/МОУ	Усвідомлений вибір майбутнього, інтерес до захисних професій

Основні засади національно-патріотичного виховання реалізуються на основі дитиноцентризму, природовідповідності, гуманізму та культуровідповідності [45; 50; 69]. Водночас специфіка воєнного часу вимагає впровадження нових принципів, таких як:

- національна спрямованість, що формує гордість за свою державу, повагу до її історії та символіки;
- соціальна відповідність, яка орієнтує виховання на потреби й виклики сучасного українського суспільства;
- міжпоколінна наступність, яка забезпечує передачу моральних і духовних цінностей від старших поколінь молоді;
- історична пам'ять, що актуалізує важливість подій Революції Гідності, АТО/ООС, повномасштабного вторгнення РФ як опорних пунктів формування громадянської зрілості;

- полікультурність, що розвиває повагу до різних культур у межах єдиного державного простору [79; 88].

У межах національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання школа працює над формуванням таких якостей, як готовність до захисту держави, критичне мислення, толерантність, відповідальність, готовність до служби в Збройних силах України, а також спонукання до активної життєвої позиції [33; 50; 70]. Учні беруть участь у соціальних ініціативах, обговорюють сучасні виклики, аналізують історичні паралелі, вивчають біографії героїв, що дозволяє будувати ціннісну парадигму через призму сьогодення.

У сучасних умовах, коли Україна перебуває у стані збройного протистояння, надзвичайно важливим є стратегічне переосмислення підходів до організації виховного процесу в закладах загальної середньої освіти [14; 33; 79]. Зокрема, ЗЗСО № 192 м. Києва адаптує свою діяльність до нових викликів, що передбачає не лише збереження цілісності виховної системи, а й посилення її національно-патріотичного, морально-духовного та громадянського компонентів. Важливо не лише говорити з учнями про національні цінності, а й створювати умови для їх переживання у реальних, значущих формах діяльності [4; 69; 70].

На цьому етапі особливої актуальності набуває військово-патріотичне виховання, формування моральної стійкості, емпатії, відповідальності, розуміння власної ролі у суспільстві. Організація патріотичного виховання у ЗЗСО №192 здійснюється у партнерстві з родинами, громадськими об'єднаннями, закладами культури, військовими структурами та іншими соціальними інституціями [61; 67]. В умовах воєнного стану реалізація завдань національного та громадянського виховання потребує системного підходу, інноваційних форм і тісної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу [70; 79; 88].

Виховна діяльність у закладах загальної середньої освіти, зокрема у ЗЗСО № 192 м. Києва, в умовах воєнного стану потребує стратегічного оновлення з урахуванням безпекових викликів, психологічної стійкості учасників освітнього процесу, розвитку волонтерства та посилення громадянсько-патріотичної складової, див. табл. 3.2.

Як показано в табл. 3.2, трансформація виховного процесу передбачає комплексну переорієнтацію як змістовних, так і організаційних компонентів. Основна мета — забезпечити не лише розвиток особистості, а й її психологічну стійкість, громадянську активність і адаптацію до умов воєнного сьогодення.

Таблиця 3.2

Ключові напрями трансформації виховного процесу в ЗЗСО № 192 м. Києва в умовах воєнного стану

Напрямок трансформації	Основний зміст змін
Національно-патріотичне виховання	Акцент на військово-патріотичні цінності, участь у проєктах підтримки ЗСУ, зустрічі з військовими та волонтерами
Психологічна підтримка	Психологічні хвилинки, консультації, тренінги, робота з вразливими групами, залучення батьків
Волонтерська діяльність	Благодійні акції, підтримка ВПО, шкільні ярмарки, листи на фронт, допомога притулкам
Просвітницька діяльність	Тематичні уроки, дискусії, акції проти насильства, популяризація толерантності та прав людини
Організація безпеки	Укриття, тривожні валізки, інструктажі, безпечне середовище, навчання поведінці у надзвичайних ситуаціях

Основні шляхи реалізації національно-патріотичного виховання у ЗЗСО № 192 м. Києва, які відповідають сучасним викликам та умовам воєнного часу, див. табл. 3.3:

У табл. 3.3 наведено ключові напрями реалізації національно-патріотичного виховання у ЗЗСО № 192 м. Києва в умовах воєнного стану. Представлені заходи охоплюють широкий спектр виховної діяльності — від інтеграції патріотичної тематики в освітні програми та предмети, до залучення здобувачів освіти до волонтерських ініціатив, проєктної діяльності, співпраці з військовими формуваннями та громадськими інституціями.

Особливу увагу приділено формуванню національної ідентичності, історичної пам'яті, поваги до державної символіки, а також мотивації до захисту незалежності України [33; 50; 79]. Також важливим елементом є активне залучення учасників бойових дій, військових капеланів, діячів культури й науки до виховного процесу як носіїв життєвого прикладу [70].

Практичне втілення цих напрямів створює умови для формування у школярів не лише теоретичних знань про цінності, а й практичного досвіду дій в інтересах суспільства [39; 69]. Водночас, зважаючи на виклики сьогодення, важливо посилювати міжвідомчу співпрацю, оновлювати методичне

забезпечення та враховувати потреби самих здобувачів освіти через діалог, анкетування та залучення до процесу ухвалення рішень [64; 101]. Усе це дозволяє будувати ефективну, сталу й чутливу до контексту виховну систему у школі.

Таблиця 3.3

Шляхи реалізації національно-патріотичного виховання у ЗЗСО

№192 м. Києва в умовах воєнного стану

№	Напрямок реалізації	Характеристика/Приклад у ЗЗСО №192 м. Києва
1	Інтеграція теми патріотизму в методичну та навчальну діяльність	Виховна тематика включена до шкільної стратегії; використання міжпредметних зв'язків: вивчення історії України, біографій героїв, досягнень у науці та культурі
2	Реалізація комплексних виховних програм	Участь учнів у заходах з громадянського, військово-патріотичного та морального виховання; реалізація акції «Україна — єдина», створення плакатів, есе, інтерв'ю
3	Проведення патріотичних заходів	Тематичні тижні, уроки мужності, онлайн-флешмоби, проекти «Герої серед нас», «Війна очима дітей», волонтерські акції
4	Підтримка дитячих ініціатив	Благодійні ярмарки, листи на фронт, участь у конкурсах патріотичних віршів, квестах та вуличних акціях
5	Популяризація національної культури	Презентації, фотовиставки, театральні постановки на основі українських творів, участь у Днях вишиванки та рідної мови
6	Залучення військових і учасників бойових дій	Зустрічі з ветеранами АТО/ООС, героями сучасної України, участь у живих бібліотеках, створення стендів Пам'яті
7	Громадянська активність та соціальна відповідальність	Участь у зборі гуманітарної допомоги, екологічних акціях, підтримці внутрішньо переміщених родин, співпраця з Червоним Хрестом
8	Сприяння фізичній загартованості	Проведення військово-спортивних естафет, таборів-патріотів, «Олімпійських тижнів», участь у всеукраїнській акції «Рух — це здорово!»
9	Співпраця з військовими формуваннями	Екскурсії до військових частин, зустрічі з представниками ТРО, НГУ, участь у проектах «Захисник України»
10	Розширення мережі партнерських зв'язків	Співпраця з ГО «Пласт», Українською академією лідерства, музеями, громадськими ініціативами «Сильна нація»
11	Підвищення кваліфікації педагогів	Участь у вебінарах і семінарах з патріотичного виховання, поширення кращого досвіду
12	Вивчення потреб учнів	Проведення онлайн-опитувань, анкетування щодо виховної тематики, з'ясування інтересів дітей
13	Впровадження курсів морального спрямування	Проведення класних годин «Повага і гідність», курсів за вибором «Духовні орієнтири українця», обговорення літературних творів з етичними дилемами
14	Активна участь родин	Спільні родинні флешмоби, участь батьків у шкільних заходах, створення шкільного фотоархіву родинних традицій, проекти «Україна в нашій родині»
15	Волонтерські ініціативи учнів і батьків	Допомога ЗСУ, виготовлення маскувальних сіток, збір книг, ігор, речей для дітей із постраждалих регіонів

В умовах воєнного стану надзвичайно важливим завданням закладів загальної середньої освіти є не лише забезпечення безперервності освітнього процесу, а й створення безпечного, стійкого до криз середовища, що підтримує психоемоційне благополуччя всіх учасників освітнього процесу [35; 36]. У ЗЗСО № 192 м. Києва ця робота набуває стратегічного значення, оскільки безпекові виклики, пов'язані з військовою агресією, прямо впливають на організацію виховної діяльності та управлінські підходи до її реалізації [64].

Трансформація системи виховання в умовах війни передбачає реалізацію комплексу заходів, спрямованих на зміцнення безпечного освітнього простору, формування у здобувачів освіти навичок життєстійкості, соціальної адаптації, емоційної регуляції та патріотичної свідомості [70; 76]. Особливий акцент у ЗЗСО № 192 робиться на створенні інфраструктури фізичної та емоційної безпеки. Це охоплює облаштування укриття відповідно до норм цивільного захисту, оснащення сигналізацією та системами оповіщення, впровадження евакуаційних алгоритмів, проведення навчальних тривог і тренінгів [49; 67].

Водночас педагогічний колектив школи працює над попередженням деструктивної поведінки, булінгу, панічних настроїв через активізацію діяльності психологічної служби, організацію консультативної підтримки вчителів, батьків, дітей [10; 99]. Впроваджується міжсекторальна співпраця з поліцією, ДСНС, військовими, медичними та соціальними установами [72].

У сфері змістовної трансформації виховання акцент зміщується на патріотичне, морально-етичне, правозахисне, духовно-гуманістичне та військово-патріотичне виховання [6; 44; 74]. Виховні години присвячуються темам самозахисту, безпечної поведінки в надзвичайних ситуаціях, гігієни психічного здоров'я, а також історії героїчного спротиву українців, зокрема воїнів ЗСУ. У практику школи впроваджено тематичні тижні з домедичної допомоги, інформаційної гігієни, критичного мислення та кібербезпеки [25; 26; 31].

В умовах воєнного стану особливої ваги набуває питання організації безпечного підвезення учнів і педагогічних працівників до закладу загальної середньої освіти [76]. У ЗЗСО № 192 м. Києва ці заходи розглядаються як елемент

загальної стратегії безпеки освітнього середовища. Забезпечення доступу до освіти в умовах нестабільної безпекової ситуації передбачає низку організаційних рішень, серед яких – модернізація транспортної логістики, участь у грантових проєктах для придбання транспорту, співпраця з транспортними підприємствами на волонтерських чи партнерських засадах [64].

Окрім фізичної безпеки, ключовим компонентом стало забезпечення психологічного захисту учасників освітнього процесу. У ЗЗСО № 192 особлива увага приділяється створенню позитивного мікроклімату в освітньому просторі, профілактиці стресу, тривожності та емоційного вигорання [35; 99]. Педагогічний колектив координує зусилля з психологічною службою школи з метою забезпечення підтримки учням, батькам та вчителям. Така підтримка ґрунтується на чинному законодавстві, зокрема ст. 76 Закону України «Про освіту», де зазначено, що психологічна служба сприяє створенню умов для охорони психічного здоров'я та надання соціально-педагогічної допомоги [35].

У зв'язку з воєнними діями значна частина учнів може мати досвід втрати, вимушеного переселення, життя у стресових умовах. Саме тому психологічна допомога в ЗЗСО № 192 орієнтується на індивідуальний підхід: аналіз психоемоційного стану кожного здобувача освіти, консультування сімей, надання порад класним керівникам щодо адаптації дітей до шкільного життя [10; 99]. Одним із ефективних рішень стала організація серій тренінгів з технік емоційної регуляції, навчальних сесій для педагогів щодо першої психологічної допомоги, а також системна робота з практичним психологом щодо формування в учнів життєстійкості [55; 64].

Ще одним аспектом, що вимагає вдосконалення, є формування компетентностей безпеки у здобувачів освіти [49]. У школі періодично проводяться заходи з цивільного захисту, евакуаційні тренування, уроки безпеки, бесіди з представниками ДСНС і медиками. До освітнього процесу інтегруються знання з домедичної допомоги, безпечної поведінки в Інтернеті, запобігання булінгу та насильству, правил поведінки під час повітряної тривоги та інших надзвичайних ситуацій [25; 26].

Сучасні виклики, спричинені повномасштабною війною в Україні, істотно позначаються на всіх учасниках освітнього процесу. Военні події стали сильним стресогенним чинником для здобувачів освіти, їхніх батьків та педагогів, що вимагає принципово нових підходів до організації виховного простору у ЗЗСО № 192 м. Києва [36; 64]. У цих умовах важливим стає не лише фізичне, а й психоемоційне безпечне середовище, яке забезпечує підтримку дитини як особистості в умовах постійної напруги [10].

Психологічна служба закладу освіти нині виконує стратегічну функцію – системної допомоги, стабілізації та емоційної підтримки. Це охоплює як кризове консультування, так і психопрофілактичну діяльність, зокрема роботу з учнями, які пережили втрату дому, членів родини, чи були свідками обстрілів [35; 99]. Психологи та соціальні педагоги школи працюють над формуванням у дітей стійкості до стресу, розвитку навичок емоційного саморегулювання, запобігання травматизації [64].

У ЗЗСО № 192 м. Києва ця діяльність відбувається у межах національних програм, підтриманих Міністерством освіти і науки та ініціативами Олени Зеленської [99]. Особлива увага приділяється впровадженню практичних технік першої психологічної допомоги для вчителів, тренінгів з кризового супроводу, а також занять з емоційного розвантаження для дітей (зокрема, арт-методики, казкотерапія, тілесно-орієнтовані вправи, групові обговорення) [64].

У рамках психологічної трансформації виховного процесу в закладі передбачено підвищення кваліфікації фахівців. Це включає опанування тем, актуальних у часи війни: робота з посттравматичними станами, психосоматика у дітей, депресія й агресія, протидія насильству в умовах дистанційного навчання, перша психологічна допомога в умовах надзвичайних подій [10; 55].

Окрему увагу у ЗЗСО № 192 приділяють залученню батьків до підтримки психоемоційного стану дітей, зокрема через просвітницькі зустрічі, консультації з фахівцями, проведення інформаційних кампаній [99].

В умовах повномасштабної війни виховна діяльність у закладах загальної середньої освіти, зокрема у ЗЗСО № 192 м. Києва, зазнає суттєвих змін і трансформацій [64]. Особливу увагу приділено роботі психологічної служби, яка

стикається з новими викликами – зростаючою кількістю дітей, що зазнали стресових або травматичних впливів [35]. Забезпечення психологічної стійкості учасників освітнього процесу стало одним із головних пріоритетів у структурі управління виховною діяльністю [10].

Окрім безпосередньої психологічної допомоги, важливою частиною діяльності стало проведення просвітницької роботи, яка спрямована на збереження психічного здоров'я, формування навичок безпечної поведінки, соціальної відповідальності та міжособистісної толерантності [59; 99]. У школі реалізуються заходи щодо запобігання домашньому насильству, протидії кібербулінгу, формування навичок безпечного інтернет-користування, попередження вживання психоактивних речовин [65].

Вчителі долучаються до ініціатив з упровадження «психологічної хвилинки» під час уроків, тренінгів і майстер-класів з емоційного саморегулювання [64].

Особливої ваги в освітньому процесі набула волонтерська діяльність як форма виховного впливу [34; 70]. У ЗЗСО № 192 м. Києва сформовано учнівські ініціативні групи, які беруть участь у благодійних акціях, надають допомогу літнім людям, внутрішньо переміщеним особам, організують шкільні ярмарки, інформаційні кампанії, виготовляють листівки та обереги для захисників [59; 61].

Такі ініціативи не лише розвивають емпатію, а й формують у школярів активну громадянську позицію, комунікативну компетентність, командну взаємодію [94].

Волонтерський рух у закладі реалізується за кількома напрямками: соціальним, пошуково-краєзнавчим, екологічним і культурологічним [94]. Наприклад, учні молодших класів беруть участь в акціях «Лист пораненому солдату» та «Турбота про ближнього», середня школа — у ініціативі «Чисте довкілля», «Наші герої» (створення виставок пам'яті), старші школярі — у проектах «Рівний рівному», «Пам'ятай і шануй», у партнерстві з ветеранськими організаціями та благодійними фондами [73; 75]. Соціальний педагог координує напрями, але вибір ініціатив — за самими учнями.

Волонтерська діяльність базується на засадах законності, добровільності, гуманності та рівності, тому її організація в школі обов'язково включає інформування батьків, попередню згоду, вікову відповідність завдань і ненав'язування участі [34; 59]. Програми повинні бути інтегровані в систему виховання як важливий практико орієнтований інструмент соціалізації школярів [70].

У ЗЗСО № 192 м. Києва волонтерство розглядається не лише як реакція на виклики сьогодення, а як стратегічний інструмент формування громадянської ідентичності, етичної зрілості та ініціативності молодого покоління [73; 94]. Завдяки такій роботі школа формує свідомих, відповідальних, емоційно зрілих і соціально активних громадян, здатних діяти на благо громади і країни. У наступному підпункті доцільно розглянути, як ці ініціативи можуть бути інституційно підтримані через систему стратегічного партнерства та інноваційних форматів у вихованні [65].

Для ефективного формування ціннісних орієнтирів у здобувачів освіти, особливо в умовах воєнного стану, важливо не лише залучати учнів до волонтерської діяльності, а й сприяти усвідомленню її суспільної значущості [75]. У ЗЗСО № 192 м. Києва така діяльність не розглядається як тимчасова ініціатива, а є частиною системної роботи з національно-патріотичного, соціального та морального виховання [28; 74]. Для цього учням надається можливість рефлексувати над власним досвідом — обговорювати результати проєктів, оцінювати вплив зробленого, ділитися враженнями [94]. Це сприяє розвитку особистісної зрілості, самосвідомості, емпатії, мотивації до подальшої участі у справах на благо громади й держави [66].

Шкільне волонтерство в умовах сьогодення виступає не лише засобом соціалізації, а й дієвим інструментом формування активної громадянської позиції [33; 79]. Воно реалізується відповідно до рекомендацій Інституту проблем виховання НАПН України [93]. У школі визначено ключові засади та організаційні умови розвитку волонтерського руху: його включено до системи учнівського самоврядування, участь є добровільною, діяльність — неприбутковою та суспільно корисною [59; 67]. Молодші школярі залучаються

до акцій лише у взаємодії з дорослими, а учні від 14 років — можуть бути повноправними членами волонтерських загонів [72].

Основними завданнями шкільного волонтерства у ЗЗСО № 192 є: гуртування учнівського колективу навколо добрих справ, підтримка просоціальних ініціатив, формування моральних цінностей, профілактика девіантної поведінки, розвиток ініціативності, виховання поваги до гідності інших, утвердження національної свідомості, патріотизму, пошани до історії, культури, традицій [45; 69]. Волонтерська діяльність відбувається у тісній співпраці з педагогами, адміністрацією школи та громадськістю [61].

Разом з тим, слід визнати існування низки труднощів: нерозуміння частини батьків важливості такої роботи, пасивність деяких громадян, відсутність підтримки з боку місцевих органів влади, нестача чітких законодавчих механізмів стимулювання волонтерства [59; 74]. Проте завдяки педагогічному ентузіазму, прикладу вчителів, зростаючій громадянській активності учнів і підтримці соціального педагога ці бар'єри поступово долаються [70].

Доцільним є створення кількох учнівських волонтерських груп, що діятимуть за напрямками: соціальним, екологічним, пошуково-краєзнавчим, культурологічним [94]. При цьому важливо забезпечити підтримку адміністрації, сформувати базу можливих партнерств (ветеранські організації, бібліотеки, громадські платформи), проводити оцінку ефективності ініціатив, мотивувати до участі нових здобувачів освіти [67; 94]. Волонтерські проєкти повинні бути віковозалежними, зрозумілими, безпечними, і, головне — викликати у дітей бажання робити добро свідомо й із задоволенням [59].

Отже, трансформація організації виховного процесу у ЗЗСО № 192 м. Києва в умовах воєнного стану здійснюється системно, з урахуванням безпекових викликів, потреб учнівської спільноти, нових законодавчих та моральних орієнтирів. Школа адаптує виховну діяльність до реалій часу, посилюючи національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання, розвиваючи волонтерські ініціативи, впроваджуючи психологічну підтримку та створюючи безпечне освітнє середовище. Такий підхід дозволяє не лише забезпечити безперервність виховного процесу, а й формувати стійких,

відповідальних, громадянсько активних учнів, здатних діяти на користь суспільства і держави.

3.2. Методичні рекомендації щодо вдосконалення організації виховної роботи ЗЗСО № 192 м. Києва

У контексті воєнного стану, трансформації освітньої політики та необхідності виховання покоління, здатного до захисту, відновлення та розвитку Української держави, виховна робота у ЗЗСО № 192 м. Києва набуває особливої ваги. Сучасна школа має не лише навчати, а й формувати громадянську відповідальність, патріотизм, стійкість до стресів і готовність до активної участі у суспільному житті [74; 79]. Методичні підходи до організації виховної роботи мають відповідати викликам часу й інтегрувати цінності демократії, правової держави та національної ідентичності [284 50; 65].

Виховна система закладу має будуватися відповідно до Конституції України, Законів «Про освіту» [35], «Про повну загальну середню освіту» [36], Конвенції ООН про права дитини [25], а також на засадах Концепції «Нова українська школа» [51]. Ключовою ціллю цієї системи має стати виховання здобувача освіти як активного громадянина, здатного до критичного мислення, самореалізації, моральної стійкості та життєвого вибору, що базується на загальнолюдських і національних цінностях [66; 96].

З метою вдосконалення виховної роботи ЗЗСО № 192 м. Києва доцільно рекомендувати наступну модель, яка подана у табл. 3.4:

Як видно з проілюстрованої табл. 3.4 запропонована модель удосконалення організації виховної роботи у ЗЗСО № 192 м. Києва спрямована на посилення системного підходу до виховання, що враховує як сучасні виклики, так і індивідуальні потреби здобувачів освіти. Планування має здійснюватися на основі гнучкої стратегії, яка оновлюється щороку та базується на аналізі соціального середовища, безпекових умов та запитів учнів.

Методична робота педагогів охоплює як традиційні форми (семінари, методичні об'єднання), так і інноваційні інструменти – цифрові платформи,

вебквести, онлайн-тренінги. Це сприяє професійному зростанню педагогів і підвищенню ефективності виховного процесу. У 2023-2024 навчальному році в ЗЗСО № 192 м. Києва було реалізовано низку ініціатив: акція “Допомога ЗСУ” (учнівські листи, малюнки, збір речей), тематичний тиждень «Герої нашого часу», благодійний ярмарок до Дня Гідності, інтерактивні квести з правознавства, запуск учнівської волонтерської групи «Серце на долоні».

Таблиця 3.4

Методичні рекомендації щодо вдосконалення організації виховної роботи у ЗЗСО № 192 м. Києва

Напрямок вдосконалення	Зміст рекомендацій
Планування виховної діяльності	Щорічне оновлення стратегії виховання з урахуванням суспільно-політичної ситуації, віку учнів, безпекових викликів та соціальних потреб.
Методична робота педагогів	Проведення тренінгів, методичних нарад, впровадження цифрових платформ, вебквестів, онлайн-тренінгів, апробація авторських виховних програм.
Учнівське самоврядування	Створення рад учнів, волонтерських команд, проєктних ініціатив. Надання права брати участь у прийнятті рішень щодо шкільного життя.
Партнерство з родинами	Проведення консультаційних днів, індивідуальних бесід, тематичних вебінарів. Формування довіри, спільне планування виховної роботи.
Соціально-правова підтримка учнів	Співпраця з поліцією, службою у справах дітей, ювенальною превенцією, фондами. Своєчасне реагування на проблеми дітей із вразливих груп.
Індивідуальні траєкторії розвитку учнів	Організація гуртків, факультативів, конкурсів, залучення до освітніх ініціатив, підтримка індивідуальних інтересів і здібностей кожної дитини.

Посилення учнівського *самоврядування* забезпечує залучення школярів до процесу прийняття рішень, реалізації соціальних ініціатив, формування громадянської позиції. Це дає змогу учням відчувати відповідальність за шкільну спільноту, бути активними суб’єктами освітнього процесу.

Налагодження *партнерства* з родинами формує спільну відповідальність за виховання дітей. Тематичні зустрічі, вебінари, індивідуальні консультації з батьками дозволяють краще розуміти освітні потреби дитини, надавати їй комплексну підтримку. З метою узгодження дій усіх учасників виховного процесу доцільно використати розподіл ролей (табл. 3.5).

Розподілу ролей: учні – педагоги – батьки – громада

Учасник процесу	Роль / Відповідальність
Учні	Ініціатори акцій, волонтери, учасники шкільного самоврядування
Педагоги	Організатори, фасилітатори, ментори, куратори заходів
Батьки	Партнери у вихованні, учасники зустрічей, вебінарів, спонсори подій
Громада	Підтримка ініціатив школи, залучення ресурсів, проведення спільних акцій

Такий підхід дозволяє забезпечити ефективну взаємодію всіх суб'єктів виховання, посилити відповідальність кожного та створити єдиний виховний простір на основі партнерства.

Значущим є також *соціальний компонент* – співпраця з правоохоронними структурами, соціальними службами, громадськими фондами, що дає змогу забезпечити супровід дітей з уразливих категорій. Окрему увагу приділено формуванню індивідуальної освітньо-виховної траєкторії кожного учня, що реалізується через гурткову діяльність, факультативи, проєктні програми та конкурси.

Ефективність виховної системи ЗЗСО № 192 м. Києва в умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану, значною мірою залежить від дотримання чітко визначених принципів, які забезпечують цілісність, системність та ціннісну орієнтацію виховного процесу. Формування особистості учня повинно відбуватися на основі цінностей демократії, гуманізму, патріотизму та відповідальності, що передбачено стратегічними освітніми документами, такими як Конституція України, закони «Про освіту» [35], «Про загальну середню освіту» [36], Конвенція ООН про права дитини [25] та Статут школи.

Провідним є принцип гуманізації та демократизації виховного процесу, що спрямований на визнання унікальності кожного здобувача освіти, забезпечення його прав на свободу самовираження, розвиток здібностей і потенціалу [45; 66]. Освітнє середовище школи має бути безпечним, відкритим до діалогу, емоційно комфортним і толерантним [10].

Принцип зв'язку виховання з реальним життям зумовлює потребу активно залучати школярів до волонтерської, проєктної, екологічної, краєзнавчої діяльності, що дає можливість на практиці реалізовувати громадянську позицію

та соціальну активність [14; 59]. В умовах воєнного стану це має особливу вагу, оскільки діти вчаться долати виклики, усвідомлювати значення своєї участі в спільному спротиві й підтримці суспільства [79].

Наступним важливим підходом є принцип виховання особистості в колективі через спільну діяльність, що сприяє розвитку співпраці, лідерських та комунікативних якостей, готовності працювати в команді, брати відповідальність за загальний результат, формувати емпатію, конструктивну поведінку та ініціативність [48; 67].

Необхідною умовою є принцип єдності вимог і поваги до особистості, який реалізується через формування відповідального ставлення до інших, виховання толерантності, доброзичливості, розуміння різноманітності людських можливостей, зокрема поваги до людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від війни [6; 37]. Це сприяє розвитку гуманістичного світогляду і соціальної солідарності [45].

Виховна робота повинна здійснюватися відповідно до принципу послідовності, систематичності та узгодженості виховних впливів [54; 66]. Умови сучасного суспільства, швидка зміна контекстів, викликів і потреб здобувачів освіти вимагають постійного оновлення змісту виховання, його цілісного характеру та адаптації до змін. Виховний вплив має бути неперервним, здійснюватися на всіх рівнях взаємодії вчителя й учня – під час навчання, позаурочної діяльності, особистого спілкування [5; 93].

Упровадження зазначених принципів у виховну практику ЗЗСО № 192 м. Києва забезпечить якісне оновлення виховної системи, що відповідатиме сучасним освітнім та безпековим викликам, сприятиме формуванню морально зрілої, соціально активної та патріотично налаштованої особистості [50]. У цьому контексті виховання перетворюється на ключовий компонент формування ціннісного світогляду та стійкості учнів в умовах кризових ситуацій [90].

Таким чином, у сучасних умовах, зокрема в період дії воєнного стану, організація виховної роботи у ЗЗСО № 192 м. Києва потребує стратегічного переосмислення з урахуванням безпекових викликів, потреб учнів, соціального контексту й актуальних законодавчих вимог [76]. Одним з основних пріоритетів

виховної системи школи має стати формування ціннісно орієнтованої особистості, здатної до критичного мислення, громадянської активності, моральної стійкості та самореалізації [39; 55].

Серед ключових напрямів, що мають бути закладені в основу виховної діяльності, виокремлюють: орієнтацію на особистісно зорієнтований підхід в освітньому процесі [51]; активне залучення учнів до вивчення національної та світової культурної спадщини [46]; розвиток фізичного, емоційного та соціального здоров'я школярів [31]; плекання патріотизму, громадянської самосвідомості, міжособистісної поваги та відповідальності [14]. Надзвичайно важливо забезпечити умови для якісної соціалізації здобувачів освіти та формування в них ключових компетентностей, необхідних для повноцінної участі в житті демократичного суспільства [66; 96].

З метою реалізації цих завдань, виховний компонент освітнього процесу має бути системно інтегрований у річну освітню програму закладу та план виховної роботи, укладений на основі узагальнених планів методичних об'єднань класних керівників. У плані мають бути охоплені всі основні напрями: національно-патріотичне, громадянське, моральне, художньо-естетичне, правове, трудове, фізичне, екологічне, превентивне виховання [45; 66]. До переліку обов'язкових форм слід включити як традиційні свята та шкільні конкурси, так і нові інноваційні практики: інтерактивні онлайн-заходи, тематичні тренінги, флешмоби, цифрові платформи самопізнання й соціального розвитку [41; 63].

Важливу роль у реалізації зазначених підходів відіграє нормативно-правова база. Згідно зі статтею 15 Закону України «Про повну загальну середню освіту» [36], виховання має базуватися на засадах загальнолюдських цінностей, культурних традицій Українського народу, принципах демократії, правової свідомості, свободи, толерантності, рівності. Особливу увагу слід звернути на статтю 10 Закону України «Про охорону дитинства» [35], яка гарантує кожній дитині захист честі, гідності, особистої свободи та права на безпечне середовище, зокрема в навчальних закладах. Школа не повинна допускати

жодних проявів насильства, цькування або дискримінації, що підтверджено статтею 53 Закону України «Про освіту» [35].

У цьому контексті доцільним є розміщення в закладі загальної середньої освіти контактної інформації про уповноважених педагогів, до яких можуть звертатися учасники освітнього процесу в разі виникнення загроз життю, здоров'ю або правам дитини. Обов'язковим є також розміщення телефонів гарячих ліній – 1547 (Урядова лінія щодо запобігання домашньому насильству), 0 800 500 225 або 116 111 (Національна дитяча лінія допомоги) [35; 49].

Крім того, слід зазначити, що ЗЗСО № 192 м. Києва, як і будь-який заклад освіти, згідно з чинним законодавством, наділений автономією в прийнятті рішень щодо організації виховного процесу. Відповідно до частини 4 статті 38 Закону України «Про повну загальну середню освіту» [36], організація освітньої діяльності належить до повноважень керівника закладу. Це дає змогу ЗЗСО № 192 гнучко адаптувати свою виховну політику до умов воєнного часу, враховуючи місцеву специфіку, потреби учнівської громади, ресурси педагогічного колективу [51].

Отже, вдосконалення виховної роботи в ЗЗСО № 192 м. Києва має відбуватися системно, з урахуванням законодавчих основ, сучасних педагогічних підходів та викликів сьогодення. Важливо забезпечити цілісність виховного простору, який сприяє самореалізації учня, безпеці, повазі до прав кожного та формуванню активного громадянина України. Таким чином, методичне вдосконалення організації виховної діяльності у ЗЗСО № 192 має спиратися не лише на нормативну базу, а й на практичну реалізацію через ефективне партнерство, приклади успішних ініціатив та інституційну підтримку, що відповідає викликам сьогодення.

Висновки до третього розділу

У ході дослідження було встановлено, що трансформація організації виховного процесу в ЗЗСО № 192 м. Києва в умовах воєнного стану відбувається як реакція на нові виклики часу, пов'язані з безпекою, психологічним добробутом

та посиленням громадянської активності учнів. Особливе значення у цих умовах набуває переосмислення ролі школи як осередку не лише знань, а й духовного та національного згуртування, підтримки та формування стійкої особистості. Акценти виховної роботи поступово зміщуються до формування національної ідентичності, психологічної витривалості, відповідальності та готовності до волонтерської і громадянської активності.

Результати аналізу свідчать про те, що школа реалізує низку важливих напрямів, зокрема: національно-патріотичне, психологічне, екологічне, правове та волонтерське виховання. Запроваджені у 2023-2024 н.р. ініціативи — «Україна – це Ми», «Олімпійський тиждень», благодійні ярмарки, підтримка ВПО, зустрічі з військовими — стали практичним підтвердженням успішного впровадження нових форматів виховної роботи. Упровадження схем безпеки, психологічної підтримки, цифрових платформ і залучення громади також підвищує ефективність взаємодії між учнями, батьками та педагогами.

Водночас, виявлено певні обмеження, зокрема: недостатня систематизація виховних впливів, фрагментарність профорієнтаційної роботи, обмежене залучення батьківської громадськості до прийняття рішень, а також відсутність чітко визначеної внутрішньої моделі виховного простору. Також зберігається потреба в підвищенні кваліфікації педагогічних працівників у напрямку роботи з травмованими дітьми, впровадженні механізмів попередження психологічного вигорання серед освітян та забезпеченні стабільного зворотного зв'язку з усіма учасниками освітнього процесу.

У зв'язку з цим нами було запропоновано низку методичних рекомендацій, зокрема: візуалізацію моделі виховного простору ЗЗСО № 192; системне щорічне планування стратегії виховної роботи; чіткий розподіл ролей між учнями, педагогами, батьками та громадою; впровадження цифрових інструментів у виховну практику; посилення участі батьків у проєктній та консультативній діяльності; створення шкільних волонтерських команд за напрямами; модернізацію безпекових заходів і психологічного супроводу. Усі ці кроки мають на меті не лише посилення ефективності виховання, а й створення інтегрованої, адаптивної та інклюзивної системи, яка відповідає умовам сучасності.

Отже, трансформація виховного процесу в ЗЗСО № 192 м. Києва в умовах воєнного стану — це не лише вимушена адаптація до нових реалій, а й можливість створити нову якісну модель виховання, засновану на принципах партнерства, соціальної відповідальності та сталого розвитку. Успішне її впровадження залежить від послідовної методичної підтримки, міжсекторальної взаємодії, посилення участі батьківської та громадської спільноти, впровадження сучасних виховних технологій та формування позитивного, безпечного і ціннісно орієнтованого середовища для всіх учасників освітнього процесу.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах, коли українська система освіти функціонує в обстановці глибоких суспільно-політичних трансформацій, актуальність переосмислення виховної роботи в закладах загальної середньої освіти різко зростає. Особливої ваги ця проблема набуває в умовах воєнного стану, коли школа стає не лише освітнім, а й виховним, стабілізаційним і моральним центром для здобувачів освіти. Формування цілісного, безпечного, морально та соціально орієнтованого виховного простору стає ключовим завданням управління освітнім процесом.

1. У процесі дослідження було проаналізовано науково-теоретичні підходи до організації виховної роботи у закладах загальної середньої освіти, зокрема в умовах суспільних трансформацій та воєнного стану. З'ясовано, що сучасна виховна система потребує зміщення акцентів від формального впливу до глибокого осмислення ціннісних орієнтирів, морального виховання, розвитку критичного мислення та адаптивності здобувачів освіти. Увага дослідників, таких як І. Бех, Л. Артемова, Б. Ступарик, О. Сухомлинська, В. Караковський, зосереджена на гуманістичному, системному й дитиноцентричному підходах, які відповідають викликам ХХІ століття.

Виховна діяльність розглядається як багатокомпонентний процес, у якому важливо не лише реалізувати традиційні напрями (моральне, патріотичне, трудове виховання), а й забезпечити міждисциплінарність, інтеграцію з освітнім процесом та активну участь усіх суб'єктів — педагогів, учнів, батьків і громади. Доведено, що лише стратегічне планування виховання, підкріплене науковими підходами, дозволяє досягти стійких результатів у формуванні соціально відповідальної особистості.

2. Наступним кроком стало вивчення нормативно-правових засад організації виховної роботи у ЗЗСО. На основі аналізу законодавчих документів (Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції НУШ, Концепції національно-патріотичного виховання, методичних рекомендацій МОН) встановлено, що сучасне правове поле надає широкі

можливості для оновлення змісту виховання, але потребує систематичного впровадження в освітню практику.

Особливу увагу приділено принципам педагогіки партнерства, забезпеченню рівності прав здобувачів освіти, недопущенню дискримінації, насильства та приниження гідності. Законодавча база створює умови для залучення сім'ї та громади до виховання, розвитку систем підтримки і ціннісного середовища. Проте на практиці виявлено розрив між нормативними орієнтирами та їх реалізацією у щоденній роботі закладу освіти.

3. Аналіз реального стану виховної діяльності у ЗЗСО № 192 м. Києва показав, що заклад активно реалізує ключові напрями виховання — правове, екологічне, волонтерське, громадянське. За результатами анкетування учнів 5-11 класів встановлено високий рівень задоволеності виховними заходами, зростання залученості до шкільного самоврядування та позакласної активності. Особливою формою підтримки стала шкільна волонтерська діяльність, яка охоплює благодійні ярмарки, листи на фронт.

Водночас виявлено і проблемні моменти — недостатню участь батьків у виховному процесі, нерівномірність активності учнів різних класів, брак сучасних цифрових рішень для організації позаурочної діяльності. Це свідчить про потребу у розробці нових методичних підходів, інструментів залучення та формування більш гнучкої моделі виховної системи, здатної відповідати потребам і можливостям учнів.

4. SWOT-аналіз виховної системи ЗЗСО № 192 м. Києва дозволив всебічно оцінити сильні сторони, такі як: активне учнівське самоврядування, системна участь у благодійних, екологічних, культурних і патріотичних ініціативах, наявність педагогів-новаторів, розвинена система шкільних традицій, а також партнерство з бібліотеками, закладами культури, громадськими організаціями та родинами.

До слабких місць віднесено обмежене фінансування, нестачу матеріальних ресурсів, дефіцит часу для виховної діяльності, нерівномірну ініціативність учнів у різних класах, часткову діджиталізацію та ознаки емоційного вигорання серед педагогів.

Серед можливостей виділено: доступ до цифрових платформ (Zoom, Moodle), участь у грантових та культурних програмах, розширення позашкільного партнерства, підтримка з боку батьків. Водночас актуальними загрозами залишаються: психологічна напруга через війну, асоціальні ризики в інтернеті, зниження ролі родинного виховання, інформаційний тиск та зменшення мотивації в окремих учнів

5. Трансформація виховного процесу в умовах воєнного стану зумовлена новими викликами, такими як небезпека, психологічна напруга, соціальна турбулентність. Ці обставини суттєво вплинули на зміст і форми виховання у школі. Відповіддю на ці виклики стало впровадження тем безпеки, протимінної грамотності, психологічного самозахисту, розвиток волонтерських ініціатив, а також активна співпраця з військовими та батьківською спільнотою.

Педагогічний колектив ЗЗСО № 192 м. Києва ефективно переорієнтував виховну діяльність у бік життєво необхідної ціннісної підтримки учнів, розвитку моральної стійкості, гнучкості мислення, емпатії. Цей досвід є прикладом практичної реалізації нових підходів до управління виховним процесом у кризовий період.

6. На основі аналізу було розроблено конкретні методичні рекомендації щодо вдосконалення управління виховною роботою в ЗЗСО № 192. Вони включають: оновлення стратегій виховання з урахуванням безпекових умов, впровадження систем психосоціальної підтримки, розширення партнерства з родинами та громадськими ініціативами, розвиток цифрової взаємодії.

Запропоновані рекомендації не лише відповідають на сучасні виклики, а й формують основу для довгострокового розвитку виховного середовища. Вони спрямовані на забезпечення ціннісної єдності школи, батьків і громади, підвищення ефективності участі всіх суб'єктів у створенні безпечного, орієнтованого на особистість середовища. Таким чином, цілісність і практичність підходів стали визначальними характеристиками запропонованої моделі виховної трансформації.

Отже, з огляду на проведене дослідження, можна підсумувати, що управління виховною роботою у ЗЗСО № 192 м. Києва потребує системного

оновлення з урахуванням сучасних викликів, таких як безпека, психологічна підтримка, цифровізація, участь громади та розвиток волонтерства. Запропонована модель трансформації виховної системи ґрунтується на засадах дитиноцентризму, гуманізму, партнерства, системності та інтеграції, що дозволяє створити умови для формування відповідальної, соціально активної особистості, здатної до адаптації, критичного мислення та громадянської участі. Одержані результати мають вагомe теоретичне та практичне значення й можуть бути використані у роботі не лише конкретного навчального закладу, а й ширше — у процесі модернізації виховної системи всієї української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алеїнікова А., Бурлаєнко Т., Сіданіч І. Формування духовних цінностей здобувачів вищої освіти як один із пріоритетних напрямів освітнього менеджменту. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. НАПН України, ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти»*; гол. ред. В. В. Олійник; редкол.: О. Л. Ануфрієва [та ін.]. Київ: Юстон, 2020. Вип. 10 (45). Серія «Педагогічні науки». С. 8-38.
2. Андрущенко В. П. Філософія освіти: курс лекцій. Київ: Каравела, 2012. 392 с.
3. Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. *Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації*: монографія. Київ: КНЕУ, 2003. 394 с.
4. Бех І. Д. Патріотизм як цінність. 7 наукових позицій у національно-патріотичному вихованні. *Управління освітою*. 2018. № 6. 402 с.
5. Бех І. Д. *Вибрані наукові праці. Виховання особистості*. Чернівці: Букрек, 2015. 640 с.
6. Бех І. Д. *Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія*. Київ – Чернівці: Букрек, 2018. 320 с. URL: <https://cutt.ly/TJNB03W>
7. Біленко В. М. Теорія і методика виховного процесу. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/13653>
8. Буренніков Ю. Ю., Поліщук Н. В. Тенденції розвитку інформаційних технологій в управлінні інноваційною діяльністю. Ринки товарів та послуг України в умовах економічного зростання: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця, 11 верес. 2008 р.). *Вінниця: ВТЕІ КНТЕУ*, 2008. С. 233-236.
9. Василенко В. О. Інноваційний менеджмент: навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2003. 440 с.
10. Васильченко А. П. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти: збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції* (наукове електронне видання), 25 жовт. 2022 р. Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2022. С.

266–268. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/book-of-abstracts_ssi-iea_2022.pdf

11. Волкова О. І., Денисенко М. П. Економіка й організація інноваційної діяльності : підручник. Київ : Професіонал, 2011. 960 с.
12. Вологін Ю. Менеджмент в освіті як соціально-психологічне визначення особистості в українській діяльності. *Молодь і ринок*. 2011. № 9. С. 114-118.
13. Воробйова Є. В., Резнік С. М. Організація якісної підготовки менеджерів в умовах другої вищої освіти. *Наука і освіта*. 2011. № 8 (Педагогіка). С. 24-27.
14. *Головна мета національно-патріотичного виховання*. URL: <https://chop-osvita.gov.ua/nacionalnopatriotichne-vihovannya-11-50-25-28-02-2019/>
15. Гончаренко С. *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь, 1997. 366 с.
16. Гребенюк О. В. *Українська педагогіка у ХХ столітті: тенденції розвитку виховних систем*. Харків: Ранок, 2020. 312 с.
17. Гириловська І. В. Інноваційна технологія підвищення якості управління розвитком освіти. *Професійно-технічна освіта*. 2011. № 3. С. 23-24.
18. Горбань О., Огаренко В., Тягушева О. Управління взаємодією навчальних закладів різного рівня у навчально-виховному комплексі. *Освіта і управління*. 2008. № 2-3. С. 64-69.
19. *Горизонт духовності виховання: колективна монографія*. Уклали й підготували Йонас Кевішас та Олена М. Отчи. Вільнюс: Zuvedra, 2019. 584 с.
20. Горобець Д. В. Менеджмент освітніх інновацій як основа управління розвитком педагогічного коледжу. *Наука і освіта*. 2010. № 7. С. 64-67.
21. Гриценюк І. А. Тайм-менеджмент у системі управління навчальним закладом професійної освіти. *Освіта дорослих*. 2012. № 4. С. 39-50.
22. Губа А. В. Характеристика складових управлінської культури в освіті. *Педагогіка і психологія*. 2008. № 3-4. С. 107-116.

23. Данилова Г. Акмеологія управління: інноваційні технології вдосконалення професіоналізму керівних кадрів. *Освіта і управління*. 2011. № 1. С. 31-42.

24. Дем'яненко А. М. Умови формування правової свідомості підлітків у процесі роботи громадського об'єднання. *Науковий вісник Мелітопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*, 2(19) (2017): 203-208.

25. *Державний стандарт базової середньої освіти*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyizagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>

26. *Державний стандарт початкової освіти*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>

27. Дідиц Г. С. Теоретичні основи формування національної самосвідомості особистості. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : *Педагогічні науки*. 2018. Вип. 170. С. 57-60.

28. Дмитрук З. А. Управління процесом позиціонування закладу загальної середньої освіти на регіональному ринку освітніх послуг засобами формування національно-патріотичних цінностей. Тенденції та проблеми управління закладами освіти: виклики ХХІ ст.: кол. Монографія. за наук. ред. М. О. Кириченка. Київ : ДЗВО «Ун-т менедж. освіти», 2021. С. 41-52.

29. Дубасенюк О. А. Основи теорії і практики професійної виховної діяльності : навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 288 с.

30. Євтух М. Б. Філософія освіти: теоретико-методологічні аспекти. Київ: *Педагогічна думка*, 2021. 248 с.

31. *Екологічне виховання: суть, мета, завдання та принципи*. URL: https://studopedia.su/17_17868_sut-meta-zavdannya-i-printsipi-ekologichnogovihovannya.html

32. Журба К. Виховання духовної культури підлітків. *Шкільний світ*, 2004, № 34.

33. Завдання закладів освіти щодо національно-патріотичного виховання. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/185-napryami-natsionalno-patrotichnogovihovannya-na-navchalniy-rk>

34. Закон України «Про волонтерську діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>

35. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради України, 2017, № 38–39, ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#top>

36. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n2>

37. Зверєва І. Д. Соціальна педагогіка. Київ : Центр навчальної літератури, 2010. 304 с.

38. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність: теорія і практика. Київ : Вища школа, 2020. 288 с.

39. Ільченко В. О. Ціннісні орієнтири виховного процесу в новій українській школі. *Освітній дискурс*. 2022. № 1. С. 51-59.

40. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи : навч. посіб. Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. 278 с.

41. Інноваційні педагогічні технології в практиці роботи закладів загальної середньої освіти України : інформаційно-аналітичний довідник. за заг. ред. Ю. І. Завалевського. Суми : Антей, 2007. 200 с.

42. Калініна Л. Естетичне виховання молодших школярів як соціально-педагогічна проблема. *Рідна школа*, 2006, № 3, С. 24.

43. Караковський В. А., Новікова Л. І. Виховання? Виховання... Виховання! : навч. посіб. М. : Наука, 2001. 224 с.

44. Караковський В. А. Концепція виховної системи загальноосвітнього навчального закладу. Київ : Інститут проблем виховання НАПН України, 2015. 46 с.

45. Кобзар Б. В. *Виховання в системі цінностей: науково-методичний посібник*. Київ: Освіта України, 2018. 240 с.

46. Козяр М. М. Духовне виховання особистості у системі сучасної освіти. Тернопіл : Навчальна книга Богдан, 2021. 176 с.
47. Колосова О. В. Роль громадянсько-правових цінностей у патріотичному вихованні старших дошкільників. *Проблеми українського національного виховання: зб. наук. пр., Дрогобич: РВВ ДДПУ ім. Івана Франка, 2013. 396 с.*
48. Кондрашова Л. В., Лаврентьєва О. О., Зеленкова Н. І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник. *Кривий Ріг: КДПУ, 2008. 187 с.* URL: <https://www.kremenetslyceum.com.ua/wp-content/uploads/Vihovna-robota-vshkoli-formi-zahodiv.pdf>
49. *Концепція безпеки закладів освіти.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text>
50. *Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України.* URL: <https://drive.google.com/file/d/1BdJsxljlNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view>
51. *Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року.* Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>
52. Кулішенко Л. А. *Проблеми національного виховання у засобах масової інформації: навчальний посібник.* Суми: СумДУ, 2007. 173 с.
53. Левківська К. В. Ціннісні засади діяльності освітніх закладів : навч.-метод. посібник. *Житомир : ЖДУ, 2017. 136 с.*
54. Марків В. М. Теорія виховання : навч.-метод. посіб. *Кривий Ріг : КПІ, 2015. 241 с.*
55. Мартинець Л. А. Управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів у загальноосвітньому навчальному закладі : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 408 с.
56. Махія Т. А. Визначення сильних і слабких сторін діяльності навчального закладу у процесі дослідження його внутрішнього середовища.

Народна освіта: наук.-метод. електрон. пед. журн. 2015. № 3(27). URL: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/>

57. Махиня Т. А. Трансформація цінностей учасників освітнього процесу у віртуальній культурі соціальних мереж. Теорія та методика управління освітою. Вип. 2(20), 2017. URL: <http://umo.edu.ua/katalogh-vidanj/electronic-journal-the-theory-and-methodsofeducational-management-edition-2-20-2017>

58. Мельниченко О. Б. Сутність і дидактичні можливості екологічного виховання. *З досвіду роботи вчителя початкових класів.* URL: http://www.novohryhorivka1.edukit.kr.ua/vihovna_robota/vihoni_zahodi_godini_spil_kuvannya

59. *Методичні рекомендації щодо організації волонтерської діяльності у закладах загальної середньої освіти.* URL: <https://kristti.com.ua/metodychnirekomendatsiyi-shhodo-organizatsiyi-volonterskoyi-diyalnosti-u-zakladah-zagalnoyiserednoyi-osvity-2/>

60. Мирончук М. М. Моделювання ситуацій самоорганізації у професійно-педагогічній діяльності : навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 236 с.

61. *Напрями роботи з патріотичного виховання учнів.* URL: <https://chop-osvita.gov.ua/nacionalnopatriotichne-vihovannya-11-50-25-28-02-2019/>

62. *Наукові засади та функції управління навчально-виховним процесом у закладах загальної середньої освіти.* URL: https://osvita.ua/school/lessons_summary/administration/46007/

63. *Нова українська школа : poradnik dla vchytelya.* за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Плеяди, 2017. 206 с.

64. *Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: науково-методичний збірник / за заг. ред. С. М. Шкарлета.* Київ–Чернівці: Букрек, 2022. 140 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpnevakonferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Nauk-metod.zbirnykOsv.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu-%20Innovatsiyina.ta.projektna.diyalnist.pdf>

65. *Основні підходи до організації виховної роботи в сучасній школі.*
URL: <https://cutt.ly/BJNk8Hb>
66. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів закладів загальної середньої освіти України : програма. Тернопіль : Богдан, 2008. 80 с.
67. Офіційний сайт школи. URL: <https://192sh5.wixsite.com/-school192kiev/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0>
68. Павлютенков Є. М., Крижко В. В. Основи управління школою. Харків : Основа, 2006. 176 с.
69. Петренко Л. М. Сутність національного виховання за спадщиною. *Збірник наукових праць викладачів, аспірантів, магістрантів і студентів фізико-математичного факультету.* ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава : Астроя, 2021. С. 302.
70. План дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>
71. Правове виховання у сучасній школі. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-pravove-vihovannya-u-suchasniy-shkoli-37901.html>
72. Про затвердження Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти: наказ МОН України від 06.09.2000 р. № 434. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0659-00#Text>
73. Про затвердження Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура») : постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовт. 2018 р. № 845 (зі змінами від 13 трав. 2020 р. № 367). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP180845.html
74. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді : наказ МОН України від 16 черв. 2015 р. № 641 (із змінами від 29 лип. 2019 р. № 1038). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS24863>
75. Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020 н.р. : лист МОН України від 16.08.2019 №1/9-523. URL:

<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-nacionalno-patriotichne-vihovannya-u-zakladah-osviti-u-20192020-navchalnomu-roci>

76. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>

77. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38-39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

78. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>

79. Про Стратегію національно-патріотичного виховання : Указ Президента України від 18.05.2019 р. № 286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>

80. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти й виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах. Київ –Луганськ: Альма-матер, 2004. 540 с.

81. Різник Л. М. Екологічне виховання молодших школярів на народних природознавчих традиціях : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1995. 227 с.

82. Руденко Ю. М. Теоретико-методичні засади розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2013. 20 с.

83. Савченко О. Я. Сучасний урок у початковій школі. Київ: Освіта, 2019. 192 с.

84. Сіданіч І. Л. Гуманізація духовно-морального виховання дітей у вітчизняній школі: внесок В. О. Сухомлинського. Вісник післядипломної освіти. 2015. Вип. 14(27). С. 123-135.

85. Сіданіч І. Л., Кислашко О. П. Духовно-моральне виховання дітей в історії педагогіки та вітчизняної школи : монографія. К.: Університет менеджменту освіти НАПН України, 2012. 432 с.

86. Слюсаренко Н. Василь Сухомлинський про працю і трудове виховання дітей. URL: <https://bit.ly/2TqOFKv>

87. Стельмахович М. Г. Теорія і практика українського національного виховання. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1996. 252 с.
88. Стратегія національно-патріотичного виховання. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025>
89. Ступарик Б. М. Теоретико-методологічні засади національного виховання школярів : монографія. Івано-Франківськ : Плай, 2005. 364 с.
90. Сухомлинська О. В. Концептуалізація ідей про виховання моральності в сучасній Україні. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/8944/1/Стаття%20О.В.Сухомлинської.pdf>
91. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Генеза, 2021. 320 с.
92. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. Київ : Освіта, 2019. 144 с.
93. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звіт. наук.-практ. конф. ІПВ НАПН України за 2017 р. За ред. І. Д. Беха, Р. В. Малиношевського. Івано-Франківськ : НАІР, 2018. Вип. 6. 356 с.
94. Товкало М. Я. Стандарти громадсько-активної школи: волонтерство: навчально-методичний посібник. під заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ: Плеяди, 2014. 52 с.
95. Фрицюк В. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2017. 532 с.
96. Ціннісні орієнтири сучасної української школи : методичний посібник. ред. кол. : О. Савченко, Л. Карамушка, Р. Шиян та ін. К. : МОН України, 2018. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentation-Roman-Stesichin.pdf>
97. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом : навч. посіб. К. : Знання, 2006. 365 с.
98. Шумейко О. А. Естетичне виховання та естетична культура в системі духовного розвитку студентів. Харків, 2021. С. 3-9.

99. 2. Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти в 2022/2023 навчальному році: лист МОН України від 02.08.2022 № 1/8794-22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8794729-22>

100. Ягоднікова В. В. Теорія і практика формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Вінниця, 2016. 526 с.

101. Яшина Т. В. Управління процесом виховання в загальноосвітньому навчальному закладі в сучасних умовах. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/almanax/71.pdf>

102. Fullan M. The Principal: Three Keys to Maximizing Impact. San Francisco : Jossey-Bass, 2014. 192 p.

103. OECD. Back to the Future of Education: Four OECD Scenarios for Schooling. Paris: *OECD Publishing*, 2020. 40 p. URL: <https://doi.org/10.1787/178ef527-en>

104. Bush T. Theories of Educational Leadership and Management. 4th ed. London: *SAGE Publications*, 2011. 208 p.

105. Hargreaves A., Shirley D. The Global Fourth Way: The Quest for Educational Excellence. *Thousand Oaks, CA: Corwin Press*, 2012. 224 p.

106. Leithwood K., Harris A., Hopkins D. Seven strong claims about successful school leadership. *School Leadership and Management*. 2008. Vol. 28, № 1. P. 27-42. DOI: <https://doi.org/10.1080/13632430701800060>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Анкета для учнів «Моє ставлення до виховної роботи у школі»

Мета: вивчення ефективності реалізації основних напрямів виховної діяльності у ЗЗСО №192 м. Києва.

Інструкція: обери варіант відповіді або допиши власну думку.

1. Як ти ставишся до участі у виховних заходах у школі?
 - а) завжди беру участь;
 - б) іноді долучаюсь;
 - в) не дуже люблю;
 - г) ніколи не беру участі.
2. Що тобі найбільше запам'яталось серед виховних заходів цього року?

3. У яких напрямках виховної діяльності ти брав(ла) участь? (обери кілька варіантів)
 - національно-патріотичне виховання
 - екологічне виховання
 - трудове виховання
 - фізичне виховання
 - інтелектуально-духовне виховання
 - моральне виховання
 - інше: _____
4. Як ти оцінюєш атмосферу в школі під час виховних заходів?
 - а) дружня, цікава;
 - б) нейтральна;
 - в) мені було некомфортно.
5. Чи хотілося б тобі більше заходів, де можна:
 - а) проявити себе у творчості;
 - б) працювати в команді;
 - в) спілкуватися з новими людьми;
 - г) займатись спортом;
 - д) інше: _____
6. Як часто у школі з тобою проводять бесіди на теми здоров'я, безпеки, поваги до інших?
 - а) регулярно;
 - б) іноді;
 - в) дуже рідко;
 - г) ніколи.
7. Чи береш участь у благодійних або волонтерських заходах?
 - а) так, із задоволенням;
 - б) іноді;
 - в) ні, не беру участі.
8. Що з виховної роботи, на твою думку, потребує змін або покращення?

9. Як ти вважаєш, чи впливають виховні заходи на твоє життя поза школою?
- а) так, вони допомагають мені краще орієнтуватися у житті;
 - б) не дуже впливають;
 - в) взагалі не помічаю впливу.
10. Що тобі хотілося б змінити або додати до виховної діяльності у школі? _____